

10. TOLKEENHETER

10.1. Innledning

Det er et tolkeetisk krav at tolken ikke skal endre budskapet og heller ikke trekke noe fra eller legge noe til (Utlendingsdirektoratet: Yrkesetiske regler for tolker §4). Men det er ikke helt klart hva dette egentlig betyr. Hvilke enheter er det som skal ekvivaleres? Er det enkeltuttrykkene, enkelttytringene, argumentasjonsrekkene eller episodene? Jo mindre enhetene det kreves ekvivalens mellom er, jo mindre naturlig vil oversettelsen lyde, og jo vanskeligere er det å få helheten i budskapet frem med den tilleggsinformasjonen som uttrykkes gjennom virkemidler som fungerer på tekstnivå. En oversettelse som ligger tett innpå originalens detaljer vil i en viss forstand være mest trofast mot originalen, men den flytter samtidig en del av fortolkingsansvaret over til mottakeren, som da må være fortrolig med retoriske mønstre i ulike språklige kulturer for å kunne danne seg et dekkende bilde av både det referensielle innholdet og intensjonen bak det som blir sagt. Alternativt kan en ta utgangspunkt i at det er større enheter som skal være ekvivalente. Hukommelsesbelastningen gjør at tolken da i større grad må bearbeide informasjonen og selv danne seg en oppfatning av budskapet og intensjonen. Da vil det være lettere for tolken å gi det hun oppfatter som budskapet en naturlig språkdrakt i oversettelsen, men samtidig vil oversettelsen på detaljnivå ha større språklig avstand fra originalen. Disse tilnærmingene befinner seg på en skala som en tolk kan bevege seg innenfor, og det kan være vanskelig for mottakerne å vite hvordan tolkeprosessen til enhver tid foregår. I den ene enden av en slik skala har vi referattolking der det er hovedpoengene som oversettes, og i den andre enden simultantolking der enhetene i stor grad defineres av tolkens korttidsminne og derfor må være relativt korte.

Konsekutivtolking befinner seg et sted mellom disse ytterpunktene og kan variere en del med hensyn til den språklige avstand til originalen og naturlighet. I denne saken tolkes det konsekutivt mellom norsk og arabisk, og tolken arbeider i begge språkretninger. Jeg skal se nærmere på tolkeenhetene under denne forhandlingen.

Skaaden (2001) sier at fremtidig forskning bør legge vekt på å identifisere og utforske de faktorene som har innvirkning på tolkingens kvalitet. Dette bør være uavhengig av arena eller setting for tolking, samt uavhengig av samtalepartnerens sosiale status. Denne analysen er fra rettssalen, men jeg tar utgangspunkt i generelle termer som monologer, dialoger og

tolkeenheter, og ikke for eksempel utspøringer og prosedyrer. På denne måten vil analysen også ha interesse for andre tolkede arenaer.

10.2 Tolkeenhetene under monologene

Det er hovedsakelig seks monologer under rettsforhandlingen. Disse er aktors og forsvarers innledningsforedrag og prosedyrer, og tiltaltes og fornærmedes forklaringer. De tolkeenhetene som benyttes under de ulike monologene er argumentasjonsrekker, episoder og enkeltyttringer. Dette skal jeg gi eksempler på.

10.2.1 Episoder

Korolija og Linell (1996) diskuterer episoder og sier at starten på en ny episode innebærer per definisjon en introduksjon av noe nytt, men starten på en ny episode er også avhengig av tekstuelle og kontekstuelle ressurser som taleren tar for gitt når de leder sine samhandlingspartnere til å snakke om noe nytt. De sier videre at:

Often topics accrue by way of stepwise progression, but at other times participants create more abrupt shifts with clear boundaries. In the latter case, partial fractures structure the conversational flow into – what we will call - *episodes*. These are discursive events or action sequences, each delimited from prior and subsequent discourse and internally bound together by a coherent topical trajectory and/or common activity (Korolija og Linell 1006:800).

For ordens skyld: Korolija og Linell påpeker at topikalitet ikke kan analyseres uavhengig av sekvensiell struktur og aktivitetstype i en diskurs, og de utvikler en modell for strukturen til en episode og dens forhold til kontekstuelle ressurser. For denne analysens formål er det imidlertid ikke viktig, fordi det her handler om forutbestemte episoder i en monolog og ikke om samhandling i en tematisk ubegrenset dialog. Jeg velger derfor å definere episoder på følgende måte:

En episode er en avsluttet tematisk enhet, som har en tydelig markert innledning og avslutning.

Episoder som tolkeenheter kan særlig forekomme under innledningsforedragene, som er en type monolog med avgrensede og forutbestemte temaer. Under innledningsforedragene skal det redegjøres for tiltalen og de bevis som vil bli ført. Denne monologen kan således sies å bestå av ulike episoder. Som et eksempel skal jeg vise til innledningsforedraget til aktor i denne saken, som består av fire episoder med ulike temaer. I den første episoden gjør aktor rede for bakgrunnen for anmeldelsen. I den andre episoden redegjør han for etterforskningen i saken. I den tredje episoden redegjør han for grunnlaget for tiltalen, og i den fjerde for bevisførselen. Under denne rettsforhandlingen utgjør disse episodene tolkeenhetene i aktor sitt innledningsforedrag. Som et eksempel skal jeg bruke den siste episoden fra aktor sitt innledningsforedrag der han redegjør for bevisførselen:

Utsnitt 5

17. A: som bevis så vil påtalemyndigheten føre berit hansen som eh som da var der (xxx) uttale seg. i tillegg så vil vi da beføre ali som han da har hatt kontakt med tidligere, og som da var utsatt for trusler i samme samtale. i tillegg så vil vi føre mette pedersen som er sosialsjef og vil redegjøre for denna situasjonen og redegjøre for heile situasjon ved sosialkontoret. Så det var da påtalemyndighetenes beviser, så veit jeg eh forsvarer som da som krever noe mer, men det kan han jo da redegjøre for sjøl. takk.

I eksemplet over ser vi de typiske trekkene som tilhører en episode slik jeg har definert den. Replikken har en innledning der aktor begynner med å si ”som bevis” og antyder et nytt tema. Redegjørelsen er oppramsingen av vitnene, og avslutningen finner vi der han sier at ”så det var da påtalemyndighetenes beviser, [...]”.

10.2.2 Argumentasjonsrekke

Prosedyrene er aktor og forsvarer sine sluttinnlegg. Her skal bevisene i saken oppsummeres, og det skal redegjøres for rettsreglene. Hvis aktor mener at bevisene ikke holder, skal han påstå frifinnelse, ellers legger han ned påstand om hvilken straff tiltalte bør få. Forsvareren gjennomgår saken på samme måte, og legger ned påstand om frifinnelse, eller om at tiltalte må behandles på mildeste måte. Prosedyrene har således en argumentativ karakter der det skal oppsummeres og trekkes konklusjoner. Denne argumentative karakteren kan gjøre at tolkeenhetene blir argumentasjonsrekkene slik vi skal se i aktor sin prosedyre. Jeg skal gi et eksempel fra aktors prosedyre for å belyse hvilke utfordringer dette kan by på for en tolk. Her

ser vi at dommeren bryter inn i en argumentasjonsrekke for å slippe til tolken (replikk 922). Vi ser også at tolken gjør et forsøk på å bryte inn (replikk 920) som aktor enten ikke hører eller overser:

Utsnitt 75

919. A: så tilbake att til spørsmålet skyldsspørsmålet fra den objektive sida, og hva som reint faktisk har skjedd her. vi ser jo tiltala beskriver et møte tirsdag den 22. oktober i fjor cirka klokka elleve. og det de som har noe å kunne forklare om det det er jo da tiltalte sjøl, og det er da første vitne berit hansen. og det er jo da enstemmig opplyst her om at eh he slik et møte det har funnet sted på eh hansens kontor på sosialkontoret rom nr. 213. slik atte så langt så er det enighet, det er enighet au om at eh det under dette møtet så var det framkommi på grunn av økonomiske problemer hos eh tiltalte, og vel da uriktigheter eh beregninger i fra sosialvesenet, på grunn av misforståelser, opp mot eh tiltaltes ytelser, så eh hadde detta kommi i stand. og det skulle da framlegges hansen. så langt e det enighet. og eh da er vel au enighet om atte da tiltalte fikk penger under en slik ekstra på grunn av de opplysningene som kom fram.

920. T: eh

921. A: så ja til

922. D: ja et lite øyeblikk vi må ta en liten oversettelse igjen.↓

Under aktors prosedyre avbryter dommeren ham fem ganger for å slippe tolken til. Tolken klarer på egenhånd å ta ordet tre ganger i løpet av prosedyren. Noe av det samme finner vi i forsvareren sine monologer. Under andre rettssaker jeg har fulgt med mer profesjonelle tolker tolkes ofte monologene simultant evt. med hvisketolking. Rettens aktører gir også uttrykk for at de mener det er det beste ettersom konsekutivtolking kan virke forstyrrende på argumentasjonsrekkene (jfr. for eksempel Jahr 2003).

10.2.3 Enkeltytringer

Under denne rettsforhandlingen benytter fornærmede og tiltalte enkeltytringer som tolkeenheter i sine monologer. Under skal jeg gi et eksempel fra fornærmedes forklaring:

Utsnitt 34

261. **FN**: ja det startet med at jeg mottok en telefon i fra innvandrerskolen via jens som forklarte at tiltalte hadde eh problemer som han ønsket å eh snakke med meg om.

262. **T**: [...]

263. **V**: jeg spurte da om det gjaldt økonomi og eh i og med at jeg var hans eh økonomiske saksbehandler på det tidspunktet, og det bekrefta hu at det gjorde.

264. **T**: [...]

Videre skal vi se at tolkesekvensene hos tiltalte på samme måte som hos fornærmede er enkeltytringer:

Utsnitt 13

52. **T**: flytningskontoret, og eh den ene sendte han til den andre.

53. **TT**: taqri:b ma: yuqa:rib şahr. qari:b min şahr. wa ihna ma ?astalamna ay:i mablay fa ihna istaqradna min asdiqa:?-i.

53a. TT: cirka det nærmet seg en måned. nesten en måned. og vi fikk ingen penger så vi lånte av vennene mine.

54. **T**: etter det han hadde ikke noen penger han måtte låne fra sine venner,

55. **TT**: wa qa:lu:-li e:ş řazab in:a anta al-wahi:d il:i ma: ?astalam al-ra:tib.

55a. TT: de sa til meg så rart at du er den eneste som ikke har fått lønn.

56. **T**: han fikk høre at han er den eneste som ikke fikk eh penger

Det kan være at tiltalte er mer bevisst på å tilpasse sin tale til tolken enn de andre deltakerne ettersom tolkeenhetene hans er såpass korte. Han er helt avhengig av tolken på en annen måte enn de andre deltakerne fordi retten ikke får tilgang til hans forklaring uten tolk. Det kan også være at både han og fornærmede bruker enkeltytringer som tolkeenheter som en strategi for å få tid til å tenke. Mens tolken gjengir replikkene kan de planlegge neste replikk slik at den blir klar og velformulert.

10.3 Tolkeenhetene under dialogene

Dialogene under forhandlingene består hovedsakelig av aktors og forsvarers utspørring av tiltalte og vitnene. Under noen deler av dialogene benyttes også enkeltytringer og episoder som tolkeenheter, men her forekommer også en annen type tolkeenheter, og det er spørsmål-svar-par. Jeg skal her vise eksempler på de ulike typene tolkeenheter fra dialogene, og jeg skal begynne med enkeltytringer.

10.3.1 Enkeltytringer

Enkeltytringer som tolkeenheter består ofte av et spørsmål eller et svar på et spørsmål. Under for eksempel aktors utspørring av tiltalte kan ikke tiltalte svare før han har fått spørsmålet presentert på arabisk. Aktor på sin side får heller ikke tak i svaret før det er gjengitt på norsk. Det betyr at under utspørring av ikke-norskpråklige i rettssalen må tolkeenheten bli til enkeltytringer. Slike tolkeenheter forekommer derfor ofte som tolkeenheter i tospråklige dialoger, som for eksempel under utspørring av tiltalte. Under denne delen av forhandlingen må aktor vente på tolken og slippe henne til ettersom svarene fra tiltalte er avhengige av tolkens oversettelser. Dette ser vi eksempler på under:

Utsnitt 28

177. **A:** men eh fastholder du at du ikke har kommet med drapstrusler, kan du si at du ikke har gjort det?

178. **T:** inta bitqu:l in:-u inta ma: ma: qad:amat ay:i tahdi:da:t bi-l-qatl la il-ha?

178a. T: du sier at du ikke ikke har fremmet noen trusler om drap overfor henne?

179. **TT:** la ana ma muqad:im la bi-l-šira:q. wa la bi kul maka:n. wa xal:i yis?alu:n kul asdiqa:ʔ-i. is?alu:-hum šalay:-a. in:-u ana mu: ha:da kala:m-i wa la ha:y axla:q-i.

179a. TT: Nei jeg har ikke verken i irak eller noe annet sted. og la dem bare spørre alle vennene mine. Spør dem om meg. For det er verken mine ord eller moral.

180. **T:** eh han sier at det er ikke hans eh måte eh og ikke eh hans oppførsel å komme med slike trusler, og dere kan spørre hans venner også om det.

Spørsmålene til aktor over er typiske for hans spørsmål til tiltalte fordi alle er korte, og med unntak av to spørsmål er det ja-nei-spørsmål. De to som ikke er ja-nei-spørsmål er et enten-eller-spørsmål som også er svært kort, og det andre er et oppklarings spørsmål om navn som er

blitt nevnt. Det kan således være at spørsmålene er påvirket av den flerspråklige situasjonen ettersom aktor stiller svært korte spørsmål til tiltalte.

Nå skal jeg gå over til å se på en tolkeenhet som vi ikke finner i monologer, men som er spesiell for dialoger. Dette er spørsmål-svar-par.

10.3.2 Spørsmål-svar-par

Spørsmål-svar-par er en term fra samtaleanalysen, som er nyttig i en beskrivelse av en spesiell type tolkeenhet som nettopp utgjør et spørsmål og svaret på spørsmålet. Denne tolkeenheten er typisk under enspråklige dialoger, dvs der primærtalerne snakker samme språk. Det er en situasjon der det er et norskspråklig vitne som blir stilt spørsmål, og der den tiltalte som ikke snakker rettens språk er tilhøreren til tolken. Denne tolkeenheten forekommer følgelig ikke i dialoger som foregår på flere språk, fordi partene er avhengige av tolken for å kunne stille spørsmål og svare. Under skal jeg vise et eksempel på spørsmål-svar-par som tolkeenhet. Her tar aktor et og et spørsmål. Tolken gjengir etter hvert spørsmål-svar-par, før aktor fortsetter med neste spørsmål:

Utsnitt 39

293. A: ja vi skal se på noen tilleggsspørsmål her. er eh tolk var det til stede under dette møtet?

294. V: nei

295. T: ka:n fi mutarʒim?(.) la:

295a. T: var det tolk?(.)nei

296. A: ja språket den her samtalen gikk på?

297. V: norsk.

298. T: bi ay:i luyā takal:amtu:? (.) bi-l-luyā al-norwiʒi:ya

298a. T: hvilket språk snakket dere på?(.)på norsk

I eksemplet over er det to spørsmål-svar-par som tolkeenheter.

Leseren har trolig lagt merke til at tolkeenhetene endrer seg underveis, og jeg skal derfor vise resten av utsnitt 39 der vi ser en overgang fra spørsmål-svar-par som tolkeenheter til enkeltytringer som tolkeenheter (replikk 301):

Utsnitt 39

299. A: eh skjønnte tiltalte norsk?

300. FN: ja, 7

301. T: hal fahimt al-norwi3i:ya? 1

301a. T: forsto du norsk?

302. FN: slik jeg forsto det,

303. T: hiya qa:lit naʕm.

303a. T: og hun sa ja.

304. A: åssen bakgrunn har du for det? har du prata med han før om andre ting?

305. FN: ja jeg hadde som sagt vært saksbehandler en periode for han når dette her skjedde.

306. T: ke:f taʕrif in:u yitka:l:am al-luʕa? (.) wa hiya qa:lat in:u hiya takal:amit maʕa-k baʕd

306a. T: hvordan vet du at han snakker norsk? (.) og hun sa at hun har snakket med deg etter.

Over ser vi at det er overlappende tale mellom fornærmede (replikk 300) og tolken (replikk 301), og her gjengis en enkeltytring både i replikk 301 og i replikk 303. Det er interessant å se på hva som skjer i gjengivelsen (replikk 303), for her ser det ut til å være replikk 300 som gjengis, mens replikk 302 ikke gjengis i det hele tatt. I replikk 306 ser vi igjen at tolkeenheten er et spørsmål-svar-par. Denne vekslingen mellom tolkeenheter er interessant, og er trolig et typisk trekk ved hvordan tolking foregår generelt.

Til slutt skal jeg nå se litt på episoder som tolkeenheter under dialoger.

10.3.3 Episoder

Episoder har jeg tidligere definert som avsluttede tematiske enheter med en tydelig markert innledning og avslutning, og jeg har vist et eksempel på en episode som tolkeenhet under en

monolog. Når episoder er tolkeenheter under dialogene får de imidlertid en langt mer kompleks struktur, blant annet fordi episodene kan bestå av både enkelttyrtinger og spørsmål-svar-par. Dette er det et eksempel på under, og det er hentet fra aktor sin utspørring av fornærmede:

Utsnitt 40

316. A: var det notatet da du skreiv to dager etterpå som vi har fått, det som står der er det riktig?

317. FN: ja,

318. A: så var det springende punkt her på en måte, du forklarer deg om atte på disse problema hva de skulle gå ut på kan du forklare litt nærmere åssen du klarte å forvise deg om å de skulle gå ut på?

319. FN: eh eh hvilken forklaring,

320. A: eh du forklarte i stad da han sa at problemene skulle gå ut på å drepe?

321. FN: ja.

322. A: åssen var det du, kan du huske åssen det skjedde atte du spurte på det?

323. FN: ja da jeg spurte hva han la i de problemene som han sa skulle eh ramme oss, eh og da ja jeg spurte (kort pause) jeg spurte vel om eh han eh om han ville drepe, og da svarte han bekreftende på det.

324. A: og da var du helt overbevist om at han skjønnte hva du sa?

325. FN: sånn som jeg oppfattet det så har jeg en oppfatning om at han skjønnte det, ja.

326. A: ja,

327. FN: ja.

328. T: huwa saʔal-ha in:u inti ke:f eh tahad:at:i aw ke:f fas:arti ha:di al-tahdida:t bi-l-nisba ila al-tawdi:h tabaʔ in:-ak taʔamil maʔa:kil wa hiya ʔa:lit in:u hiya saʔalit in:u ha: al-maʔakil ʔasd-ak fi:-ha in:u inta raħ taqtul-na? wa inta ʔa:wabit naʔm. wa huwa saʔal-ha in:u huwa fa:him ʔale:-ki ʔu: inti saʔalti? wa hiya qa:lit naʔm.

328a. T: han spurte henne om du hvordan eh truet du (fem) eller hvordan forklarte du (fem) de truslene når det gjelder forklaringen om at du (mask) lager problemer og hun sa at hun spurte om med problemer mener du å drepe oss? og du svarte ja. og han spurte henne om han forsto deg hva du spurte om? og hun svarte ja.

I eksemplet over ser vi at tolkeenheten er en episode. Innledningen finner vi i replikk 316 og 317, og avslutningen indikeres i den fallende intonasjonen i replikk 327. Denne episoden består av 12 replikker, som skal gjengis i én gjengivelse. For å videre analysere disse 12 replikkene skal jeg introdusere en mer generell kategori, og det er spørsmål-respons-par.

Et spørsmål-respons-par består av et spørsmål og en eller annen form for respons som ikke oppfattes som et direkte svar på spørsmålet.

De 12 replikkene kan analyseres inn i tre spørsmål-svar-par (replikk 316 og 317, replikk 324 og 325 og replikk 326 og 327), 2 spørsmål-respons-par. Spørsmål-respons-par finner vi eksempler på i replikk 318 og 319, som består av et spørsmål og et oppklaringsspørsmål. Det andre eksemplet finner vi i replikk 320 og 321, som består av et spørsmål og et tilbakekoblingssignal. Her skal jeg ikke gå nærmere inn på hvilke problemer dette representerer for den flerspråklige kommunikasjonen ettersom det er tema for neste kapittel, men nøye meg med å henvise til gjengivelsen av denne episoden i replikk 328.

10.4 Sammenfatning

En gjennomgang av tolkeenhetene under rettsforhandlingene viser at det er ulike faktorer som bestemmer disse. Det handler for det første om tolkens ferdigheter i forhold til turtaking. Videre handler det om rettens tilpasning til den flerspråklige kommunikasjonen. Hvorvidt det er en dialog eller en monolog som skal tolkes kan også innvirke på tolkeenhetene. Ikke minst har det innvirkning på tolkeenhetene hvorvidt det som skal tolkes er enspråklig tale eller tospråklig tale.

Denne rettsforhandlingen tolkes av en tolk uten tilstrekkelig kompetanse. Dette bidrar trolig til at tolkeenhetene ofte blir svært lange, fordi tolken ikke har gode nok tur-takingsstrategier.

Analysene antyder at deltakerne tilpasser sin tale i liten grad til den flerspråklige kommunikasjonen, og dette belyser arbeidsforholdene til tolken under rettsforhandlingene. De eneste som ser ut til å tilpasse lengden på sine replikker er tiltalte og fornærmede. Dommeren tar også ansvar for å korte ned replikkene ved å bryte inn for å slippe tolken til. Episoder og argumentasjonsrekker som tolkeenheter finner vi hos de aktørene som ikke ser ut til å tilpasse seg den flerspråklige situasjonen. Det kan tyde på at disse tolkeenhetene blir resultatet når det

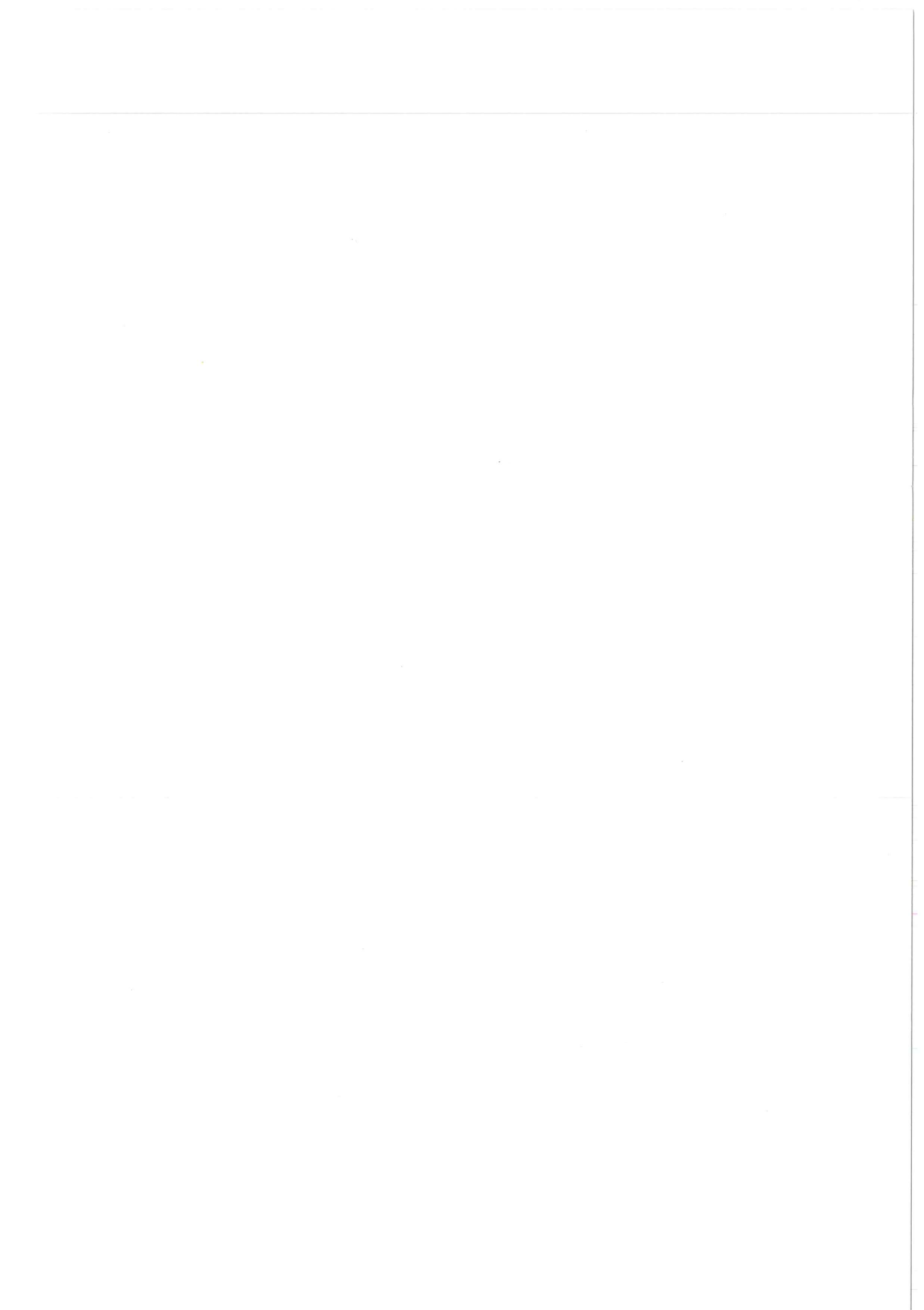
mangler en bevisst tilpasset kommunikasjonsstrategi under flerspråklige dialoger eller monologer.

Hos aktørene der episoder eller argumentasjonsrekker blir tolkeenhetene avbryter dommeren innimellom for å slippe tolken til. Dette er imidlertid ingen ideell situasjon for den som blir avbrutt, fordi han mister kontroll over kommunikasjonssituasjonen. Det kan forstyrre tankerekken og igjen argumentasjonen. Tiltalte og fornærmede benytter korte sekvenser som tolkeenheter under sine forklaringer, og disse er bedre tilpasset den tolkede situasjonen.

I analysene er det også interessant å se at tolkeenhetene i stor grad veksler under forhandlingene. Dette er trolig et typisk trekk ved tolking generelt, ikke minst fordi det er ulike typer tekst som skal gjengis, som monologer og dialoger. Under både dialogene og monologene har jeg funnet episoder og enkelttytringer som tolkeenheter.

Argumentasjonsrekker som tolkeenheter ser ut til å være typisk for monologer, mens spørsmål-svar-par ser ut til å være typisk for en bestemt type dialoger. Dette er enspråklige dialoger. Det betyr at hvorvidt en dialog er enspråklig eller flerspråklig kan være avgjørende for hvilke tolkeenheter som kan oppstå under dialogene. Under enspråklige dialoger er spørsmål-svar-par hyppige som tolkeenheter, mens denne av logiske årsaker ikke finnes under tospråklige dialoger der svarene ikke kan gis før spørsmålet er forstått gjennom tolken.

I dette kapittelet har jeg vist eksempler på ulike typer tolkeenheter og så vidt antydnet at dette er problematisk med hensyn til forståelse i den flerspråklige kommunikasjonen. I neste kapittel der tiltaltes språklige tilstedeværelse står i fokus, skal jeg se nærmere på hvilke konsekvenser de ulike tolkeenhetene kan ha for kommunikasjonen under forhandlingene.

11. SPRÅKLIG TILSTEDEVÆRELSE

11.1 Innledning

Jeg har tidligere vist at det er begrenset hva retten har fått med seg av tiltaltes forklaring. I dette kapitlet skal jeg se nærmere på hva tiltalte selv får med seg av forhandlingene. Det skal med andre ord handle om tiltaltes *språklige tilstedeværelse* i rettssalen, og om dette sier Jahr (2003) følgende:

Etter strpl. §343 annet ledd nr. 6 er det absolutt opphevelsesgrunn dersom tiltalte ikke har vært tilstede under rettsmøtet i tilfeller hvor han etter loven har krav på det. Men hva hvis tiltalte for så vidt har vært fysisk tilstede, men ikke forstått noe på grunn av manglende språkkunnskaper? Han var så å si ikke språklig tilstede. Spørsmålet har så vidt vites ikke vært prøvd i Norge, men reelle hensyn taler for at et slikt tilfelle behandles på samme måte. (2003:27).

Språklig tilstedeværelse definerer jeg derfor som:

En persons forståelse av hva som blir sagt under en eller annen form for språklig samhandling.

Begrepet språklig tilstedeværelse skal forstås som et relativt begrep, og det betyr at en person kan være mer eller mindre språklig tilstede avhengig av språklig kompetanse.

Denne saken er et eksempel på en tiltalt som kan beskrives som ikke å ha vært språklig tilstede under rettsforhandlingene. Hvor mye han har fått med seg av hva som har foregått i sin egen sak, er trolig langt mindre enn dersom hadde hatt norsk som førstespråk. Som tidligere nevnt benyttes det en tolk uten tilstrekkelig kompetanse i denne saken. Jeg har tidligere vist at hun ikke har evnet å gjengi hans forklaring på et forståelig og sammenhengende norsk (jfr. kapittel 7). Jeg har også gitt eksempler på at tolkens gjengivelser på arabisk er mangelfulle og unøyaktige - at tiltalte ikke har vært språklig tilstede. Tiltaltes språklige tilstedeværelse skal jeg se nærmere på i dette kapitlet. Jeg kan selvfølgelig ikke vite noe om hvordan tiltalte skaper mening ut av det som sies under rettsforhandlingene, en

analyse av tolkens gjengivelser vil derfor kun gi oss et innblikk i hvordan tiltalte kan ha oppfattet eller ikke oppfattet deler av forhandlingene.

Det eneste som står om tolkingen i dommen fra denne saken er at det fortløpende ble oversatt til/fra arabisk. Dersom man bare har lest dommen, gir den med andre ord inntrykk av at det har vært en profesjonell tolk tilstede og at det ikke har vært kommunikasjonsproblemer. I dette kapittelet skal jeg se nærmere på hvordan tolkingen har foregått. Jeg skal se på i hvilken grad de ulike aktørene tilpasser sin tale til en tolket rettsforhandling og hvilke følger mangel på tilpasning har for kommunikasjonen i retten. Jeg skal også se på om det er enkelte deler som eventuelt krever mer eller mindre tilpasning fra deltakerne enn andre deler av forhandlingene.

Analysen er ikke en normativ vurdering av tolkekvaliteten, men heller en beskrivelse av hvilken type gjengivelser som kan oppstå etter ulike typer tolkeenheter og hvilke pragmatiske konsekvenser de ulike gjengivelsene kan ha.

11.2 Gjengivelser og pragmatiske konsekvenser

For å ytterligere belyse tiltaltes språklige tilstedeværelse under rettsforhandlingene skal jeg gi eksempler på ulike typer gjengivelser tolken gir. Her skal jeg benytte meg av Wadensjö (1998) sin taksonomi av tolkede gjengivelser. En nærmere beskrivelse av denne taksonomien finnes i metodekapittelet. Her skal jeg bare grovt gjengi den:

Nær gjengivelse

Utvidet gjengivelse

Redusert gjengivelse

Erstattet gjengivelse

Oppsummert gjengivelse

Sammenslått gjengivelse

Ikke-gjengivelse

Nullgjengivelse

Wadensjö (1998:108) benyttet taksonomien for å belyse den normale variasjonen av gjengivelser i tolkede samtaler og de ulike funksjoner som er knyttet til disse. Det er ikke

poenget i denne analysen. Jeg skal benytte taksonomien for å vise til ulike typer gjengivelser og hvilke negative konsekvenser disse har for tiltaltes språklige tilstedeværelse.

Vi har sett på de ulike typene tolkeenheter tolken står overfor i denne saken, og vi har sett at mange av disse er relativt lange og komplekse. Under denne forhandlingen benyttes en tolk uten tolkefaglig bakgrunn og tilstrekkelig kompetanse. Dette faktum preger gjengivelsene av originalytringene. Gjengivelsene av disse tolkeenhetene er i stor grad reduserte gjengivelser, erstattede gjengivelser, oppsummerte gjengivelser, sammenslåtte gjengivelser, ikke-gjengivelser og nullgjengivelser. Nære gjengivelser finner jeg bare i tiltaltes forklaring. Jeg skal også se på de pragmatiske konsekvensene av ulike typer gjengivelser, og det er gjort flere andre studier på pragmatisk ekvivalens. Berk-Seligson (1999) viser at ledende spørsmål ikke blir gjengitt korrekt av tolkene i hennes materiale. Disse beskrives som unøyaktige ettersom enten den ledende delen av spørsmålet er borte i gjengivelsene eller fordi spørsmålet er endret og gjort mer eller mindre ledende. Berk-Seligson (1990) har vist at pragmatiske aspekter ved tolkens gjengivelser kan ha en innvirkning på vitners troverdighet i rettssalen. Studiene er basert på det som kalles "matched guiseteknikk", som skriver seg tilbake til Lambert et al. (1960) og som siden har blitt videreutviklet av en rekke andre. Dette er en måte å teste hypoteser om språkholdninger på der en grunnleggende antagelse er at det er en sammenheng mellom folks holdninger til språk og utøverne av dette språket. I slike "matched guisetester" blir noen personer bedt om å vurdere talerne i noen lydopptak i forhold til ulike psykologiske og/eller sosiale dimensjoner, som for eksempel intelligens og ærlighet. Det Berk-Seligson (1990) har sett på er testdommeres oppfatning av hvor overbevisende, sannferdig, intelligent og kompetent et vitne er. Det hun har påvist er at disse testdommerne påvirkes av pragmatiske endringer tolken foretar i sine gjengivelser til det andre språket. Som et eksempel kan jeg nevne høflighet:

In addition, this set of studies has shown that politeness on the witness stand is well received. A witness whose answers are interpreted in English with politeness markers such as "sir" and "ma'm" will be judged more competent, intelligent, trustworthy, and convincing than is one whose interpreted testimony lacks such overt politeness signals. (Berk-Seligson 1990:196)

Rigney (1999) viser at tolken endrer graden av kontroll som advokatene har over vitnenes forklaringer ved å endre forskjellige trekk ved advokatenes spørsmål. Disse endringene kan for eksempel gjøre spørsmålene mer eller mindre høflige. Rigney konkluderer med å si at alle "tag questions", deklarativer spørsmål og modale spørsmål krever spesiell oppmerksomhet fra tolken, fordi man ved å endre dem kan påvirke makten til advokaten som stiller spørsmålene. Hale (1999) viser at spansk/engelske tolker enten utelater eller gjør feil i sine oversettelser av diskursmarkører. Dette forklarer hun med at de enten oppfattes som overflødige eller at det er vanskelig å finne ekvivalenter med samme illokusjonære styrke. Studien til Krouglov (1999) viser at tolker ofte ser ut til å unngå eller endre garderinger som ellers ville kunne gi informasjon om den pragmatiske intensjonen. I andre tilfeller legger tolkene til partikler eller høflige former, og dette kan føre til at noe blir feiloppfattet eller at viktig informasjon for politiets arbeid går tapt.

Jeg skal foreta en sammenligning mellom originalreplikker og gjengivelser, og jeg skal ta utgangspunkt i datamaterialet som en skriftlig tekst slik jeg har transkribert den. Wadensjö (1998:21) diskuterer to ulike tilnærminger til studie av tolking – tale representert som tekst og tale sett som en aktivitet (jfr. kapittel 2). I dette kapitlet er det med andre ord ikke det interaksjonelle som lenger er i fokus, men en skriftlig tekst.

I det følgende skal jeg gi eksempler på de ulike typene gjengivelser, og jeg begynner med nære gjengivelser.

11.2.1 Nære gjengivelser

Det er svært få nære gjengivelser under forhandlingene, og de forekommer kun i gjengivelsen av tiltaltes forklaring. De tolkeenhetene som resulterer i nære gjengivelser er dessuten ganske spesielle, fordi de er preget av en svært enkel setningsstruktur og vokabular. Jeg skal gi et eksempel (replikk 77):

Utsnitt 16

71. **TT:** fa huwa il:i hadas, nafs al-yo:m as-sa:ʕa tinte:n,

72a. **TT:** og det var det som skjedde, samme dag klokka to,

72. **T:** og på samme dag klokka to,

74. **TT:** (xxx) al-yo:m nafs al-waget fi nafs al-tari:x (dato)

74a. TT: (xxx) dagen samme tid på samme dato (dato)

75. T: (dato)

76. TT: as-sa:fa tinte:n

76a. TT: klokka to

77. T: klokka to,

Som vi ser over (replikk 77) er det en nær gjengivelse av tiltaltes replikk (76). Strukturen er svært enkel og vokabularet er svært enkelt. Dersom vi ser på replikk 72 eller replikk 74 er også disse preget av enkel setningsstruktur og enkelt vokabular, men resultatet her er reduserte gjengivelser. Disse skal jeg se nærmere på. Den mest vanlige gjengivelsen i dette materialet er reduserte gjengivelser, og dersom vi ser på to av replikkene over (72 og 74) ser vi at det som er redusert i begge tilfeller er innledningen på replikken. I replikk 72 er det: ”og det som er viktig her” og i replikk 74 er det: ”på samme dato skjedde det”.

11.2.2 Reduserte gjengivelser

Det neste eksemplet jeg skal vise på reduserte gjengivelser er fra fornærmedes forklaring:

Utsnitt 34

Utsnitt 34

261. FN: ja det startet med at jeg mottok en telefon i fra innvandrerskolen via jens som forklarte at tiltalte hadde eh problemer som han ønsket å eh snakke med meg om.

262. T: tasalat bi-ha mudar:isat-ak bi-l-madrasa al-luya al-norwi3i:ya wa qa:lat la-ha fi: muşkila wa huwa la:zim tinhal: al-muşkila.

262a. T: *læreren din på norskskolen ringte henne og hun sa til henne det er et problem og problemet må løses.*

Vi ser over at replikken til fornærmede gjengis som en redusert gjengivelse. Igjen er det innledningen som er redusert vekk: ”det startet med”. Denne innledningen plasserer det fornærmede skal snakke om i tid. Her finnes imidlertid ikke bare reduserte gjengivelser, men også erstattede, og disse skal behandles for seg senere.

Jeg skal nå gå over til et annet eksempel, og det er gjengivelsen av en originalytring som hadde form av en episode. Eksemplet er hentet fra aktors innledningsforedrag:

Utsnitt 2-3

6. A: takk ærede rett, saken starta opp eh hos politiet eh i et brev den 26. november i fjor. det kom da fra sosialsjef mette pedersen i (navn) kommune. og ho beskriver da en eh situasjon i dette brevet, det har da vært en trusselsituasjon på (navn) sosialkontor, og ho ber at detta etterforskes og påtales. og

7. T: unnskyld eh ?ad:imat şakwa li-ş-şurta bi tari:x (dato) [...] ↓

7a. T: unnskyld eh hun presenterte en klage for politiet den (dato)[...]

8. A: i brevet viser hun til en rapport av den (dato)fra eh saksbehandler berit hansen eh saksbehandler på. ho redegjør for at ho den (dato) hadde et møte med tiltalte, på rom nummer 213. og ho forklarer da fra dette møtet. i korte trekk så skriver a atte eh møtet da utviklet seg til atte tiltalte da fremsatte trusler, og han uttalte da slik som det er satt her i anførsel i tiltala, og og ho oppfatta da dette truende.

9. T: bi ha:da at-taqri:r li-ş-şurta eh ka:n ŷan tari:x (dato) wa ŷan berit hansen il:i ka:n ŷanda-ha muqa:bila maŷ-ak bi odat (nummer) fi as-sosialkontor, wa huwa hiya ?a:let in:u eh al-muqa:bila il:i ka:net maŷ-ak it:awal:it, li?an:-ak kunt taqu:m bi tahdida:t zad:i:ya bi nisba-l-ha.

9a. T: i denne rapporten til politiet eh som var datert (dato) og om berit hansen som hadde et møte med deg på rom (nummer) på sosialkontoret, og det er slik at hun sa at møtet som var med deg trakk ut, fordi du kom med alvorlige trusler overfor henne.

I denne gjengivelsen (replikk 9a) ser vi noe av det samme som i de reduserte gjengivelsene over, nemlig at innledningen er borte: ”i brevet viser hun til en rapport”. Den pragmatiske funksjonen til denne innledningen er å forbinde replikken (replikk 8) med forrige replikk (replikk 6), å minne tilhørerne på at det er brevet sosialsjefen sendte til politiet aktor snakker om. Det er med andre ord den logiske forbinderen som forsvinner i gjengivelsen. Det gjør det trolig vanskelig for tiltalte å følge med. Her er det også andre typer gjengivelser, som for eksempel en erstattet gjengivelse, jfr. ”og det er slik at hun sa at møtet som var med deg trakk ut, fordi du kom med alvorlige trusler overfor henne” (replikk 9a).

Det som er typisk for ovennevnte reduserte gjengivelser der innledningen er redusert bort er at noe av det vesentlige innholdet er borte. I det følgende skal jeg se på en annen type informasjon som er redusert bort, og det er metapragmatiske signaler om språkhandling. Under følger et eksempel der dommerens metapragmatiske signaler om språkhandling ikke gjengis:

Utsnitt 7

25. **D:** jeg skal kanskje gjøre deg oppmerksom på at du kan har rett til å nekte å avgi forklaring i retten i dag.

26. **T:** eh anta li:-k al-ħaq: fi: an turfud an tuqad:im ay:i aqwa:l ha:da al-yo:m.

26a. T: du har rett til å nekte å presentere noen forklaring i dag.

27. **D:** så spør jeg deg om du er villig til å forklare deg?

28. **T:** hal turi:d an tuqad:im aqwa:l-ak al-yo:m?

28a. T: Vil du presentere forklaringen din i dag?

Disse replikkene over gjengis som reduserte gjengivelser, og vi ser igjen at det er innledningen som er borte: ” jeg skal kanskje gjøre deg oppmerksom på at” (replikk 25) og ”så spør jeg deg” (replikk 27). Det som er typisk for disse innledningene er at de er kontekstualiseringssignaler om hvordan den følgende språkhandlingen skal forstås.

I det neste eksemplet skal jeg gi et eksempel på en redusert gjengivelse som påvirker graden av høflighet. Under ser vi ulike talehandlinger i originalreplikken og den reduserte gjengivelsen (replikk 22 og 23):

Utsnitt 6

22. **D:** ja. da skal vi høre tiltaltes forklaring, og da vil jeg be tiltalte om å ta plass i vitneboksen.

23. **T:** saufa tuqad:im aqwa:l-ak.

23a.T: du skal presentere forklaringen din

(Tiltalte går til vitneboksen)

Resultatet av denne reduserte gjengivelsen (replikk 23 over) blir at vi ikke får samme pragmatiske betydning, og at graden av høflighet svekkes. Dette gir tiltalte et skjevt bilde av

dommeren og antakeligvis av dommerens oppfatning av tiltalte. Gjengivelsen fremstår som en ordre (replikk 23), mens den opprinnelige replikken (replikk 22) bar mer preg av en høflig anmodning. I denne saken deltar dommeren i liten grad utover det som formelt er hennes oppgaver, som for eksempel å ta personalia på vitner og tiltalte samt be vitnene avlegge en forsikring om at de skal fortelle den hele og fulle sannhet osv. Det betyr at det bildet tiltalte får av dommeren i stor grad er vist over ettersom hun ikke deltar med særlig mange flere replikker under forhandlingene.

I det siste eksemplet står vi overfor lengre tolkeenheter, for her består de av spørsmål-svar-sekvenser. I disse sekvensene under ser vi at tolken bare gjengir svaret til fornærmede og at hun ikke gjengir spørsmålene til dommeren i replikk 464 og 467:

Utsnitt 50

462.**D.** men hvordan var eh sinnsstemningen til tiltalte under møtet da? ja, jeg vet ikke hvor lenge dette møtet varte jeg men

463.**V:** det varte ikke så lenge en tjue minutter toppen en halvtime

464.**T:** eh ?alit al ka:nat al-ʒalsa (xxx) al-muqa:bala be:n-kum be:n ʕaʕri:n talati:n daqi:qa.

464a.T: eh hun sa at møtet var (xxx) møtet mellom dere varte mellom tjue og tretti minutter.

465. **D:** kan du si litt om sinnsstemningen da i løpet av de tjue minuttene?

466. **FN:** ja han eh han var veldig opprørt med en gang han kom,

467. **T:** in:u ɦa:lt-ak taku:n ʒid:an ?asa:bi.

467a. T: at du var svært opprørt.

Over ser vi at tiltalte ikke får vite hvordan spørsmål stilles ettersom mange av spørsmålene er utelatt, og det bare er svarene som gjengis. Dette kan ha betydning for hvordan tiltalte forstår hva som foregår i sin egen sak fordi det gir et unøyaktig bilde av hva som har blitt sagt. Måten en stiller et spørsmål på, kan for eksempel si oss noe om hvorfor spørsmålet stilles. I dette tilfellet kan tiltalte i mindre grad danne seg en oppfatning og en forståelse av hvorfor dommeren stiller disse spørsmålene enn han hadde kunnet dersom også spørsmålene var gjengitt til arabisk. Hale og Gibbons (1999) viser hvordan endringer hos tolken kan ende med å skjule den respekten advokaten viser for vitnet, og at deres forhold til hverandre kan påvirkes når domstolen underkommuniseres i tolkens gjengivelser. Pragmatiske endringer er

også vist i Nilsen (2000a:59), der det også vises at slike endringer kan påvirke partenes oppfatninger av hverandre negativt.

11.2.3 Erstattede gjengivelser

Veldig mange av tolkens gjengivelser består av erstattede gjengivelser. Det skyldes i stor grad det faktum at tolken, slik vi har sett tidligere, endrer de personlige pronomenene i sine gjengivelser slik vi ser i eksemplet under der 1. person i originalreplikken (replikk 110) er endret til 3. person i gjengivelsen (replikk 111):

Utsnitt 22

109. **T:** jeg sa jeg venter på politiet og da kan jeg fortelle dem.

110. **TT:** wa baʃde:n talaʃat min al-yurfa.

110a. TT: så gikk jeg ut av rommet.

111. **T:** men da han eh forlate rommet.

Under forhandlingene gjengis "tiltalte" alltid med "du". Denne typen erstatning fører til at tiltalte kan få et inntrykk av retten som mindre formell enn den er fordi også tittelen "tiltalt" (3. person) endres til 2. person. Under følger et eksempel replikk (301a):

Utsnitt 39

299. **A:** eh skjønnte tiltalte norsk?

300. **FN:** ja, ʔ

301. **T:** hal fahimt al-norwiʒi:ya? ↓

301a. T: forsto du norsk?

Det er også interessant at tolken dessuten ofte gjengir han (tiltalte) med høflighetsformen, og et eksempel på det ser vi under (replikk 779):

Utsnitt 69

778. **F:** eh jeg har ikke flere spørsmål jeg skal spørre om han har.

779. T: ʕind-ak asʔila hadrit-ak?

779a. T: *har de noen spørsmål?*

Over ser vi at tolken stiller tiltalte spørsmålet og bruker den arabiske høflighetsformen ”hadrit-ak”. Tolken har med andre ord erstattet 3. person entall med 1. person høflig form. Det er verdt å merke seg at første gang hun benytter høflighetsformen ”hadri:t-ak” er i replikk 558, altså halvveis i rettsforhandlingene, og senere bruker hun den ofte i sine gjengivelser.

Vi finner også andre erstattede gjengivelser. Under aktors utspørring av tiltalte (replikk 202) kan det se ut som om aktor mener at tolken kan svare for tiltalte ettersom tiltalte her omtales i 3. person. Tolken velger imidlertid å gjengi spørsmålet til tiltalte på arabisk (replikk 203), og hun endrer tiltalte til 2. person:

Utsnitt 32

202. F: hm hm. jeg har det ikke helt klart for meg. hun tilbød penger var det så? at hun sa at han kunne få penger?

203. T: hiya a:radat ale:-k flu:s ya qa:lat inta raḥ tastalim flu:s?

203a. T: *tilbød hun deg penger eller sa hun at du skulle motta penger?*

204. TT: e:h hiya qa:lat-li in:-u ana ʕati:-k al-flu:s. la:kin ana gulti-l-ha le:ʕ taʕati:-ni flu:s has:a? ana ana kunt uri:d ʕaraf ʕunu sabab at-taxi:r? le:ʕ huwa?

204a. TT: *eh hun sa til meg at jeg skal gi deg penger. men jeg sa til henne hvorfor skal du gi meg penger nå for jeg ville vite hva grunnen til forsinkelsen er? hvorfor oppsto den?*

205. T: ehm hun eh sa at han kunne få penger, men han spurte hvorfor og vil ha forklaring på forsinkelsen.

Når tolken endrer fra 3. til 2. person i sin arabiske gjengivelse gir det tiltalte et inntrykk av at aktor mener han skal svare på spørsmålet, men slik det er formulert av aktor (replikk 202) kunne det oppfattes som at tolken kan besvare. Dette får ikke tiltalte vite. Dette er muligens informasjon som ville gitt tiltalte en forståelse av hvordan aktor både oppfatter tiltalte og tolkens rolle. Overfor retten for øvrig kan det svekke tiltaltes troverdighet når aktor gir inntrykk av at tolken like gjerne kan besvare spørsmål på hans vegne. Jønsson (1988) sier at

en del tiltalte i hennes materiale sier at de har inntrykk av at de ikke trenger å være tilstede, og dette er kanskje et eksempel på noe som kan skape et slikt inntrykk. Et annet aspekt ved replikk 202 er tolkens oppgave i forhold til å koordinere talen for å garantere at samhandlingen opprettholdes (dette er nærmere diskutert av Wadensjö 1997). Å gjengi replikk 202 som en nær gjengivelse ville bryte med prinsippet om å koordinere talen. Det er trolig derfor hun ikke omtaler tiltalte slik de andre deltakerne gjør.

Det som er særlig interessant i disse erstattede gjengivelsene er at erstatningene endrer på vesentlige aspekter ved deltakernes diskursroller. Det handler om tiltaleform og status som adressat (2. person) eller omtalt (3. person).

11.2.4 Oppsummerte gjengivelser

Jeg skal nå gi et eksempel på en oppsummert gjengivelse. Tolkeenheten her er en episode som består av flere spørsmål-svarenheter:

Utsnitt 40

316. A: var det notatet da du skreiv to dager etterpå som vi har fått, det som står der er det riktig?

317. FN: ja,

318. A: så var det springende punkt her på en måte, du forklarer deg om atte på disse problema hva de skulle gå ut på kan du forklare litt nærmere åssen du klarte å forvise deg om å de skulle gå ut på?

319. FN: eh eh hvilken forklaring,

320. A: eh du forklarte i stad da han sa at problemene skulle gå ut på å drepe?

321. FN: ja.

322. A: åssen var det du, kan du huske åssen det skjedde atte du spurte på det?

323. FN: ja da jeg spurte hva han la i de problemene som han sa skulle eh ramme oss, eh og da ja jeg spurte (kort pause) jeg spurte vel om eh han eh om han ville drepe, og da svarte han bekreftende på det.

324. A: og da var du helt overbevist om at han skjønnte hva du sa?

325. FN: sånn som jeg oppfattet det så har jeg en oppfatning om at han skjønnte det, ja.

326. A: ja,

327. FN: ja.

328. T: huwa saʔal-ha in:u inti ke:f eh tahad:at:i aw ke:f fas:arti ha:di al-tahdida:t bi-l-nisba ila al-tawdi:h tabaʔ in:-ak taʔamil maʕa:kil wa hiya ʔa:lit in:u hiya saʔalit in:u ha: al-maʕakil ʔasd-ak fi:-ha in:u inta raḥ taqtul-na? wa inta ʕa:wabit naʕm. wa huwa saʔal-ha in:u huwa fa:him ʕale:-ki ʕu: inti saʔalti? wa hiya qa:lit naʕm.

328a. T: *han spurte henne om du hvordan eh truet du (fem) eller hvordan forklarte du (fem) de truslene når det gjelder forklaringen om at du (mask) lager problemer og hun sa at hun spurte om med problemer mener du å drepe oss? og du svarte ja. og han spurte henne om han forsto deg hva du spurte om? og hun svarte ja.*

I denne tolkeenheten er det 13 replikker som skal gjengis i én gjengivelse. Her ser vi at resultatet blir en oppsummert gjengivelse som består av to nullgjengivelser (replikk 316 og 317). Tiltalte får derfor ikke vite at aktor har spurt om notatet hun skrev etter møtet er riktig (replikk 316), og han får heller ikke vite at fornærmede bekrefter at det er riktig (replikk 317). Det er også flere reduserte gjengivelser, og tiltalte får for eksempel ikke presentert hvordan de kommer frem til en forståelse av spørsmålet, dvs aktors og vitnets forhandling om mening (replikk 319, 320 og 322). Dette skulle belyse hvilke problemer en står overfor med oppsummerte gjengivelser, som nødvendigvis blir resultatet når mange replikker skal gjengis i én gjengivelse av en uerfaren tolk.

11.2.5 Sammenslåtte gjengivelser

Spørsmål-svar-par er en typisk tolkeenhet under dialoger som foregår på ett språk, dvs der primærtalerne snakker samme språk. Denne tolkeenheten forekommer følgelig ikke i dialoger som foregår på flere språk, fordi partene er avhengige av tolken for å kunne stille spørsmål og svare. Ettersom tolkeenheten under enspråklige dialoger ofte utgjør spørsmål-svar-par blir gjengivelsene ofte sammenslåtte. Under skal jeg vise eksempler på sammenslåtte gjengivelser:

Utsnitt 39

293. A: ja vi skal se på noen tilleggsspørsmål her. er eh tolk var det til stede under dette møtet?

294. V: nei

295. T: ka:n fi mutarʕim?(.) la:

295a. T: var det tolk?(.)nei

296. A: ja språket den her samtalen gikk på?

297. V: norsk.

298. T: bi ay:i luya takal:amtu:? (.) bi-l-luya al-norwiʒi:ya

298a. T: *hvilket språk snakket dere på?(.)på norsk*

Over ser vi sammenslåtte gjengivelser (replikk 295 og 298). Denne sammenslåtte gjengivelsen i replikk 295 er også redusert og vi ser igjen at innledningen (replikk 293): ” ja vi skal se på noen tilleggs spørsmål” ikke er med i gjengivelsen. Igjen er forbinderen til det foregående redusert.

Jeg skal gå over til et annet eksempel på en sammenslått gjengivelse, og den er hentet fra aktors utspørring av fornærmede:

Utsnitt 40

322. A: åssen var det du, kan du huske åssen det skjedde atte du spurte på det?

323. FN: ja da jeg spurte hva han la i de problemene som han sa skulle eh ramme oss, eh og da ja jeg spurte (kort pause) jeg spurte vel om eh han eh om han ville drepe, og da svarte han bekreftende på det.

324. A: og da var du helt overbevist om at han skjønnte hva du sa?

325. FN: sann som jeg oppfattet det så har jeg en oppfatning om at han skjønnte det, ja.

326. A: ja,

327. FN: ja.

328. T: huwa saʔal-ha in:u inti ke:f eh tahad:at:i aw ke:f fas:arti ha:di al-tahdida:t bi-l-nisba ila al-tawdi:h tabaʔ in:-ak taʔamil maʕa:kil wa hiya ʔa:lit in:u hiya saʔalit in:u ha: al-maʕakil ʔasd-ak fi:-ha in:u inta rah taqtul-na? wa inta ʒa:wabit naʕm. wa huwa saʔal-ha in:u huwa fa:him ʕale:-ki ʕu: inti saʔalti? wa hiya qa:lit naʕm.

328a. T: *han spurte henne om du hvordan eh truet du (fem) eller hvordan forklarte du (fem) de truslene når det gjelder forklaringen om at du (mask) lager problemer og hun sa at hun spurte om med problemer mener du å drepe oss? og du svarte ja. og han spurte henne om han forsto deg hva du spurte om? og hun svarte ja.*

Vi ser over at replikk 322 og 323 er sammenslått i gjengivelsen (replikk 328). Replikk 324 og 325 er nullgjengivelser. Jeg skal se nærmere på den sammenslåtte gjengivelsen (replikk 328). Vi ser at aktor spør om fornærmede var "helt overbevist" (replikk 322) om at tiltalte forsto, mens i gjengivelsen ser vi at han bare spurte henne om han forsto. Dette er således et mye svakere spørsmål i oversettelsen i enn i originalteksten. Vi ser også at fornærmedes svar ikke har samme modifikasjon i gjengivelsen som i originalteksten, således er det en redusert gjengivelse. I originalteksten sier hun i replikk 323 "slik jeg oppfattet det", mens i gjengivelsen ser vi at "hun svarte ja". Det ser ut til å være typisk for den type referattolking eller sammenslåtte og oppsummerte gjengivelser at måten noe blir sagt på ikke kommer så klart frem, som vi for eksempel har sett over der den illokusjonære styrken i et spørsmål ikke gjenspeiles i gjengivelsen og heller ikke modifikasjonen til fornærmede. Og måten noe blir sagt på er viktig for hvordan et utsagn skal forstås.

Jeg skal gi et eksempel til på en erstattet gjengivelse. Vi ser igjen at den illokusjonære styrken endres i gjengivelsen, og det er nok et eksempel fra aktors utspørring av fornærmede:

Utsnitt 39

299. A: eh skjønnte tiltalte norsk?

300. FN: ja, 7

301. T: hal fahimt al-norwiʒi:ya? ʌ

301a. T: *forsto du norsk?*

302. FN: slik jeg forsto det,

303. T: hiya qa:lit naʃm.

303a. T: *og hun sa ja.*

Vi ser igjen over at fornærmedes svar er mer modifisert (replikk 302) enn den erstattede gjengivelsen (replikk 303). Dette kan gi tiltalte et annet inntrykk av fornærmedes forklaring, at hun er sikrere i sine svar enn det hun er i originalreplikkene.

11.2.6 Ikke-gjengivelser

Det er også mange ikke-gjengivelser i dette materialet. Disse forekommer i særlig stor grad under prosedyrene i denne saken, og som vi skal se er språkbruken særlig kompleks her. I eksemplet jeg skal vise (replikk 938 og 940) skal vi se at det som bli gjengitt på arabisk ikke er det aktor har sagt (replikk 937). For å forstå sammenhengen er det imidlertid nødvendig å legge frem aktors forrige replikk:

Utsnitt 79

935. A: hvis vi da oppsummere krava i eh straffeloven to sjuogtjue raskt, så ser vi atte de da er oppfylt her. eh her det er jo da krav om en trussel ord eller handling, her går det da på ein trussel framsatt verbalt, og det det trues med det er jo drap. og det er jo en handling som som klart rammes her under under beskrivelsen, og det er jo da spørsmål om den er grunn til å framkalle alvorlig frykt, for for så får vi se på det, det er ikke nødvendig at den som blir truet blir redd, men det som det er krav om det vil om slik en uttalelse være egnet til å framkalle frykt. og det å (xxx) det det har ingenting med saka å gjøre, så det er ikke avhengig av åssen en reagerer på det med andre ord.

936. T: [...]

I replikken over ser vi at aktor oppsummerer kravene i straffeloven. Og han sier at en trussel må være egnet til å framkalle alvorlig frykt, og at det nødvendigvis har en sammenheng med hvordan den som blir truet reagerer. Videre sier han under (replikk 937), og det som er interessant her er en sammenligning med tolkens gjengivelse (replikk 938):

Utsnitt 80

937. A: men det kreves altså, og det er det springende punktet. her kommer gjerningspersonen altså da tiltalte å være klar over at han framsatte trusselen, og det er jo da det som er den subjektive sida, altså at må det så er ei bevisst handling, det er her spørsmålet ligger. og som jeg sa i stad det får vi svaret i vitneforklaringa til hansen slik jeg ser det.

938. T: eh in:u hadrit-ak eh kunt eh řal:a yaqi:n řal:a in:-ak it?ad:amat bi he:k al-nu:řa min al-tahdida:t eh řat:a lo: in:-ak ma qa:lit ha:-l- ře:ř. wa al- řaha:dít Berit Hansen (xxx)

938a. T: eh at de eh helt sikkert at du fremmet disse formene for trusler eh selv om du ikke sa noe til henne. og berit hansen vitnet (xxx)

I tolkens gjengivelse (replikk 938) ser vi i min oversettelse (938a) at det er vanskelig å si hva denne gjengivelsen skal bety. Noe av problemet er at det siste er uhørlig, men som vi ser under (replikk 939) ser heller ikke tiltalte ut til å forstå:

Utsnitt 81

939. **TT:** şu: al-maʕna?

939a. TT: hva betyr det?

940. **T:** muʕar:ad in:u hiya itʔad:amat ib-ha-l-şakwa in:u iʕat wa ʔalat şaha:da bi-l-nisba il-ha-l-şe:y. fa yuʕutabar ha:da ad-dal:il in:u inta qadamat nu:ʕa min at-tahdida:t bi-itiza:-a-ha

940a. T: bare det at hun har presentert denne klagen at hun kom og vitnet i forhold til denne saken. og dette vitneutsagnet viser at du har kommet med en type trusler overfor henne.

941. **TT:** yaʕni bas ʕala kala:m-ha niştayal?

941a. TT: betyr det at det bare er ordene hennes som teller her?

942. **T:** hm hm,

Tolken forklarer tiltalte hva dette betyr (replikk 940). I tiltaltes respons (replikk 941) ser vi hvordan tiltalte oppfatter denne forklaringen – som at det bare er fornærmedes forklaring som teller, og at han stiller spørsmålsteget ved det. Tolken responderer (replikk 942).

Ikke-gjengivelsene vil også bli behandlet nærmere i neste kapittel der jeg analyserer tolkens rolle. Til slutt skal jeg bare vise et eksempel på en null-gjengivelse.

11.2.7 Nullgjengivelse

Nullgjengivelser forekommer også i stor grad under forhandlingene. Disse sammen med ikke-gjengivelsene belyser særlig tiltaltes manglende språklige tilstedeværelse. I eksemplet under blir tolken avbrutt (replikk 530) slik at tiltalte ikke får med seg det forsvarer sier:

Utsnitt 52

528. **F:** bare en mulig korreksjon her jeg har ikke helt klart for meg og jeg tror ikke det er helt korrekt, er det korrekt spørsmålet, at han sa ”ja”? men jeg vet ikke om han har sagt

”ja drepe”? du spør ligger det i det at du vil drepe? og da i følge henne sagt ”ja”, men han hadde ikke sagt ”ja drepe”?

529. T: huwa ʒa:wab

7

530a. T: *han svarte*

530. A: ja jeg mener å huske at hun sa det jeg men, ↓

531. D: ja vær så god gå videre.

Vi ser over at tolken begynner å gjengi replikk 528 (replikk 529), men at hun blir avbrutt. Replikken gjengis derfor som en nullgjengivelse. Jeg har tidligere vist hvordan sitatet som omhandlet drapstrusselen har endret seg underveis i forhandlingene. Jeg har også vist at hvordan det blir gjengitt er avhengig av hvem som gjengir det (kapittel 5 om bruk av sitater). Tiltalte får ikke med seg at forsvareren stiller spørsmål ved hvordan den påståtte trusselen er oppstått (replikk 528). Det fratar tiltalte muligheten til å ta dette temaet opp senere når han får ordet. Dette er alvorlig. En diskusjon og nærmere oppklaring av hva som var blitt sagt ville kanskje ha påvirket sakens utfall. Aktor ville for eksempel da i sin prosedyre ikke kunne si at tiltalte skal ha sagt ”drepe deg” til fornærmede. Han ville måtte gjengi fornærmedes forklaring mer nøyaktig, og som tidligere nevnt har hun bare sagt at han bekreftet at problemet han skulle lage handlet om drap. I dommen ville det da trolig heller ikke stått ”drepe, ja”. Replikken (528) har en kompleks oppbygning, og det kan ha bidratt til at gjengivelsen får den formen den gjør.

I dommen fra denne saken står det at forhandlingene løpende ble oversatt til/fra arabisk. Løpende er et vagt begrep. Det står ikke umiddelbart klart for meg hva det skal bety, men det ser ut til å antyde at alt ble oversatt underveis. Jeg har tidligere vist at dette i så fall ikke er riktig. Mye av tiltaltes forklaring som ble tolket til norsk er bortimot uforståelig, og underveis har tolken flere ganger tydd til referater med varierende presisjon. Det er heller ikke korrekt at det ble oversatt: det ble tolket muntlig. Oversettelse er vanlig å benytte om skriftlige omsetninger fra et språk til et annet, mens tolking er mer vanlig å benytte om muntlige omsetninger. I dette tilfellet ble det tolket mellom norsk og arabisk. Sitatet fra dommen viser at retten antar at alt tolkes ettersom det har vært en tolk tilstede, og at de ikke tviler på dennes kvalifikasjoner til tross for at disse ikke er dokumentert. Moore og Mamiya (1999) mener at tolkens kvalifikasjoner bør kontrolleres før hver rettssak, og foreslår et minimum av spørsmål som bør besvares av tolken dersom hun ikke er sertifisert (1999:36). Disse spørsmålene er

ment å skulle gi et bilde av tolkens ferdigheter slik at retten kan vurdere hvorvidt tolken er skikket og egnet for oppdraget. Ifølge Jahr (2003:26) er det retten som har ansvaret både for at tolk tilkalles ved behov, for hva som tolkes og for tolkekvaliteten. Han sier videre at:

Det er viktig å ha klart for seg at tolken, i likhet med sakkyndige, tilkalles av retten for å få saken tilstrekkelig opplyst. (Jahr 2003:26)

11.3 Tolking under tidspress

Informantene til Papendorf (2000) gir uttrykk for at tolken skreller bort noe av det de oppfatter som uvesentlige ting. Det er imidlertid vanskelig å avgjøre hvorvidt det handler om bevisst å sløyfe noe tolken oppfatter som uvesentlig, irrelevant eller redundant informasjon eller om det handler om tolkens minnekapasitet. For å spare tid kan det også være at det sløyfes noe. En del av tolkene som var informanter hos Papendorf (2000:239) ga uttrykk for at de av og til følte at de ble satt under tidspress, og det kan derfor være at tolken korter ned replikkene for å spare tid. Dette har vist seg i andre undersøkelser av tolkede rettsforhandlinger. Yeşilgöz (1995) sier for eksempel at tolkene i det nederlandske rettsvesenet ikke har tid til å tolke alt ordentlig under rettsforhandlingene.

Når dommeren i denne saken avbryter primærtalerne for at tolken skal slippe til, er avbrytelsen ofte formulert slik at det kan virke som om dommeren mener at tolkingen skal være kort. Dette ser vi noen eksempler på i replikkene under:

340. **D:** nå vet jeg ikke om tolken skal få lov å oversette litt jeg,

526. **D:** da tar vi en liten oversettelse der tror jeg vel,

763. **D:** vi tar litt oversettelse her.

Ovenstående eksempler kan beskrives som konvensjonelle høflighetsstrategier, som skal minimalisere trusselen ved å avbryte noen. Men disse formuleringene kan bli oppfattet som at dette ikke bør ta for lang tid ettersom dommeren i replikk 340 sier "oversette litt", i replikk 526 sier "en liten oversettelse" og i replikk 763 "litt oversettelse". Tolken oppfatter muligens dette som at hun må være så rask hun kan. Av de 14 gangene dommeren avbryter for at tolken

skal komme på banen, er så mange som 6 av avbrytelsene formulert på en lignende måte som de vi har sett over, dvs. der det skal oversettes litt, litt oversettelse eller en liten oversettelse. Jahr (2003:29) nevner også at det er uheldig at det tolkes konsekutivt under innledningsforedrag og prosedyrer fordi avbruddene kan føre til brudd i en systematisk tankerekke hos både talere og lyttere.

Så langt i dette kapittelet har jeg beskrevet hvordan tiltaltes språklige tilstedeværelse begrenses gjennom tolkens ulike typer gjengivelser. Til slutt vil jeg se litt på hvordan disse gjengivelsene gjenspeiles i dommen.

11.4 Hvordan gjenspeiles den språklige tilstedeværelsen i dommen?

Her skal jeg gi noen eksempler på hvordan den språklige tilstedeværelsen til tiltalte gjenspeiles i dommen. Jeg skal først gå litt tilbake til tidligere kapitler og i første omgang særlig til kapittel fem der jeg så på hvordan det muntlige språklige bevismaterialet ble fortolket underveis frem til dommen. Her så vi eksempler på referater som endte som et sitat i dommen, og således som en mer autoritativ og tillitsvekkende tekst der tiltalte fremstår som mer skyldig. Det er imidlertid flere eksempler på slike fortolkninger som er blitt til underveis, men disse er av en litt annen type karakter og kan relateres til tolkens gjengivelser, for her skal jeg gi eksempler fra tiltaltes forklaring og hvordan den er blitt forstått/fortolket i dommen.

I kapittel syv så vi at tolkens problemer i forhold til koherens kan ha gjort det vanskelig for retten å forstå tiltaltes forklaring. Her skal jeg vise noen eksempler som støtter denne påstanden, og jeg skal sammenligne det tiltalte forklarte i retten med hvordan dette er gjengitt i dommen. Eksemplet jeg skal vise er fra tiltaltes forklaring utsnitt 14, og i dette utsnittet har jeg tidligere påstått at det er vanskelig å vite hvem de ulike pronomenene refererer til. Dommen der tiltaltes forklaring er gjengitt støtter min påstand.

I dommen gjengis tiltaltes forklaring på denne måten:

”Han hadde ingen penger, og ringte derfor til flyktningekontoret og spurte etter saksbehandler. (navn) ringte tilbake og sa at han kunne hente pengene samme dag.”

Men det var faktisk ikke slik tiltalte forklarte seg. Det var ifølge ham ikke slik at det var han selv som ringte, men sjefen på Amo-kurset (jfr. utsnitt 14). Dette kan ha hatt uheldige konsekvenser for tiltaltes forsøk på å skape troverdighet, for et viktig poeng for forsvaret har vært tiltaltes norskferdigheter, som de har forsøkt å bevise at er svært begrenset blant annet ved å innkalle tiltaltes norsklærer som vitne. Når dommeren oppfatter det dit hen at tiltalte selv har ringt og snakket norsk med saksbehandleren, kan det bety at hun vurderer hans språklige ferdigheter på galt grunnlag. Dette kan ha hatt betydning for dommen. For et viktig spørsmål har vært hvorvidt tiltalte har vært klar over at han fremsatte trusselen slik det står i dommen:

”Videre finner retten at tiltalte var klar over at han fremsatte trusselen, og at han regnet det som overveiende sannsynlig at trusselen var egnet til å skape frykt”

I rettens bemerkninger i dommen finner vi referater fra alle vitnene. I alle disse, bortsett fra referatet fra tiltaltes forklaring, finner vi informasjon om tiltaltes norskferdigheter. Det støtter min oppfatning om at det har vært et viktig punkt da dommen ble utformet.

11.5 Sammenfatning

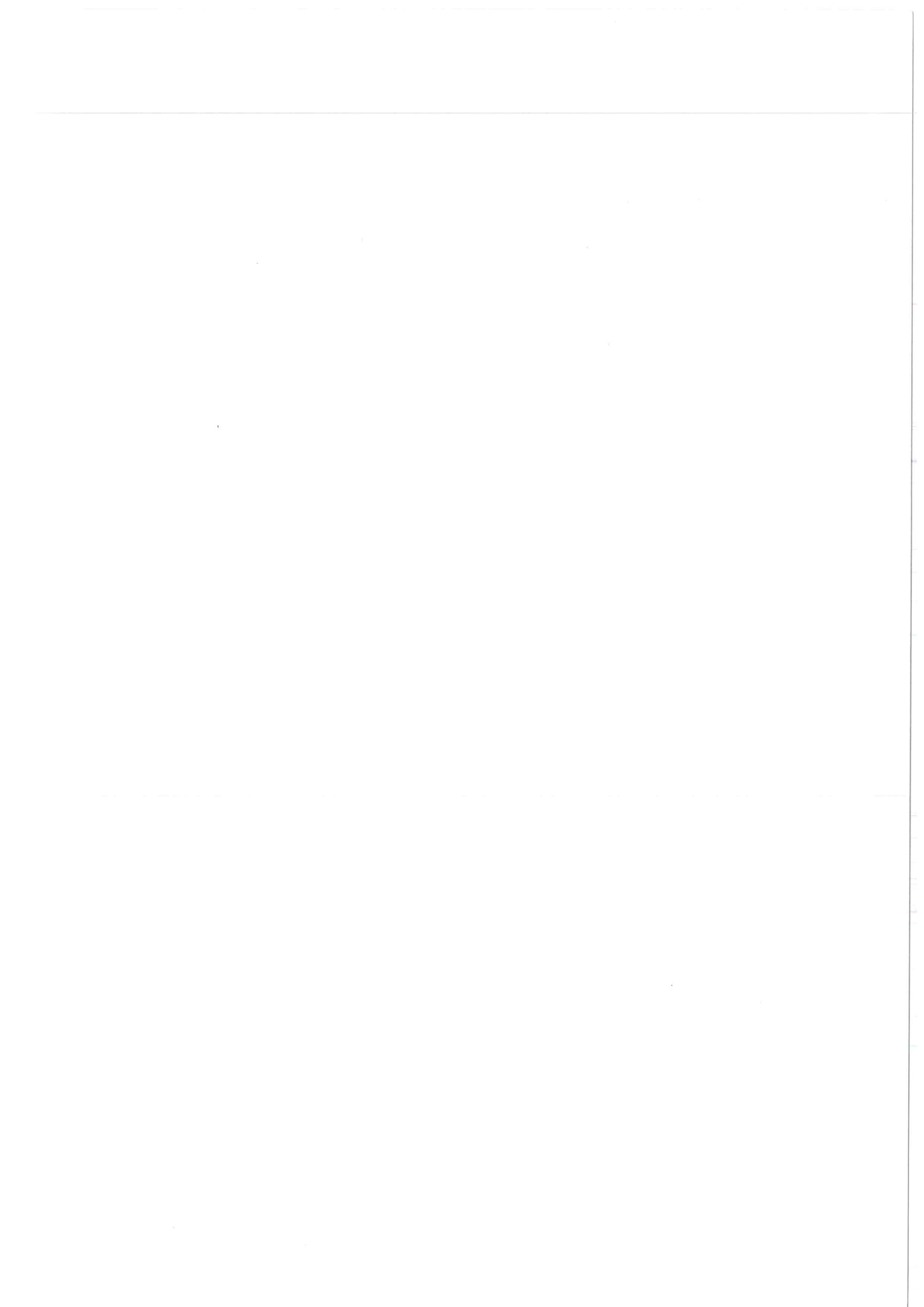
I dette kapittelet har jeg vist hvordan den språklige tilstedeværelsen til en person som ikke snakker rettens språk på ulike måter kan begrenses.

Jeg har vist eksempler på forskjellige typer gjengivelser, og det har vist seg at reduserte gjengivelser er særlig hyppige i dette materialet. Alle andre typer gjengivelser fra Wadensjø sin taksonomi forekommer også. Den eneste typen gjengivelse som nesten ikke forekommer, som jeg kun har funnet ett eksempel på, er nære gjengivelser.

Jeg har også sett på hvilke konsekvenser de ulike typene gjengivelser har for tiltaltes språklige tilstedeværelse. I mange av gjengivelsene har jeg vist eksempler på at koherensen blir svakere, og at metapragmatiske signaler om hvordan språkhandlingen skal forstås forsvinner og at den illokusjonære styrken endres i gjengivelsene, som for eksempel graden av høflighet. Det som er særlig interessant i de erstattede gjengivelsene er at erstatningene endrer på vesentlige aspekter ved deltakernes diskursroller. Det handler om tiltaleform og status som adressat (2. person) eller omtalt (3. person). Disse gjengivelsene belyser det bildet tiltalte

sitter med av rettsforhandlingene, og det viser at han i liten grad har vært språklig tilstede under forhandlingene der han selv står tiltalt. Han har således hatt liten mulighet for å følge med på sin egen sak. Dette reduserer igjen hans mulighet for selv å delta og få lagt frem saken sin.

Så langt har jeg så vidt gitt et innblikk i tolkens arbeid under forhandlingene, og i neste kapittel skal jeg se nærmere på det.

12. TOLKENS ARBEID

12.1 Innledning

Wadensjö (2002:118) sier at tolkens innsats er avgjørende for samspillet mellom partene i en samtale. Hun sier videre at tolken er avgjørende for hvordan partene oppfatter hverandre og seg selv. Hvordan deltakerne forstår tolkens mandat og mulighetene og begrensningene innenfor en tolket samtale, er avgjørende for hvordan de oppfatter sitt eget ansvar for samtalens innhold og progresjon. På den andre siden er det slik at også primærtalernes oppfatning av tolkens mandat kan bli avgjørende for dennes mulighet til å utføre sitt tolkearbeid.

I dette kapittelet skal jeg se nærmere på tolkens arbeid under denne rettsforhandlingen, men aller først skal jeg gi en definisjon av en tolk, og her baserer jeg meg på Ozolins (1991) i Skaaden (2001) sin oversettelse:

En tolk er en som gjengir muntlig, og på et annet språk, en persons tale for andre lyttere på det tidspunktet ytringen blir gjort (Australia's Committee on Overseas professional qualifications, etter Ozolins 1991. Min oversettelse) (Skaaden 2001:164)

Jeg har tidligere vist at mye av det tolken gjengir ikke er tiltaltes tale, at det for eksempel nærmest ikke forekommer nære gjengivelser under forhandlingene. Slike situasjoner der det ikke benyttes profesjonelle tolker er ikke ukjente andre steder i verden heller. Gentile, Ozolins og Vasilakakov (1996) sier at dette ser ut til å være en uunngåelig fase i utviklingen av profesjonen. Videre sier de at:

Such bilingual "help" is often the antithesis of interpreting. While in some situations it may allow some understanding between the parties, the broader impact on roles and status can be devastating. Moreover, uncontrolled use of helpers can lead to serious miscommunication (1996:14)

I den saken, som denne avhandlingen beskriver, benyttes det en ikke-profesjonell tolk i en læringsprosess, og hun kan derfor bedre beskrives som en tospråklig hjelper (etter Gentile,

Ozolins og Vasilakakos 1996:13). Dette er også problematisert av Paulsen Galal og Galal (1999) innenfor en dansk kontekst og av Nilsen (2000b) innenfor en norsk kontekst.

12.1.1 Tolking og tolkebehov

Dommere og advokater får i en del tilfeller ikke gjort jobben sin uten tolk. Dette brukerperspektivet er viktig for å belyse tolkebehovet. Skaaden (2001) setter opp en definisjon av tolking i offentlig sektor som ivaretar dette perspektivet, og jeg minner om denne:

...tolking som er nødvendig for at en tjenestemann eller fagperson skal kunne overholde sin plikt i henhold til forvaltningslovens og særlovenes bestemmelser om informasjons- og veiledningsplikt og om personers rett til å uttale seg (2001:171).

Under denne rettsforhandlingen er det ulike oppfatninger av hvem som har behov for tolk som kommer til uttrykk. I dommen står det følgende om tolking:

Forhandlingene ble løpende oversatt til/fra arabisk.

Utklippet fra dommen kan tyde på at tolkebehovet hovedsakelig ligger hos den tiltalte ettersom det kun er minoritetsspråket arabisk som er nevnt at det blir oversatt til/fra. Behovet for oversettelse til norsk kan se ut til å være underordnet slik denne setningen fremstår. Slike formuleringer kan med andre ord være med på å danne en bestemt virkelighetsoppfatning.

Tiltalte på sin side ser ut til å ha en oppfatning om at det ikke bare er han som trenger tolk ettersom han sier at det var en "tolk sammen med oss" (replikk 160) når han refererer fra tidligere møter med saksbehandleren ved sosialkontoret. Han benytter altså 1. person flertallspronomenet (replikk 160):

Utsnitt 27

160. **TT:** wa ka:n maʕa-na mutarʒim wa

160a. TT: og det var en tolk sammen med oss og

161. **T:** og da hadde han tolk.

I den erstattede gjengivelsen (replikk 161) ser vi at "oss" er erstattet med "han". I denne gjengivelsen kommer derfor ikke tiltaltes oppfatning om tolkebehovet frem, men derimot en oppfatning om at det bare er den tiltalte som har behov for tolk. Tiltalte fremstilles således som en person med mindre ressurser enn den andre deltakeren i samtalen ettersom det er hans tolkebehov det legges vekt på. Et annet viktig aspekt ved en slik erstattet gjengivelse er at det endrer det bildet tiltalte ønsker å presentere av seg selv og saksbehandleren. I forhold til tolkebehov ser han ut til å oppfatte dem som likeverdige, men slik replikken hans blir gjengitt av tolken blir han fremstilt som mer trengende enn saksbehandleren - med mindre språklige ressurser enn saksbehandleren.

Jeg skal nå gå over til å si litt om tolking mellom norsk og arabisk, og hvilke spesielle problemer arabisk kan by på for en tolk.

12.1.2 Tolkeproblematikk spesielt knyttet til arabisk

Arabisk skiller seg fra mange andre språk fordi standardspråket ikke er noens førstespråk, og kun læres i utdanningsinstitusjonene. De arabisktalendes førstespråk er de ulike dialektene. Dette er en språksituasjon som har vært beskrevet som diglossia (etter Ferguson 1959) - en relativt stabil situasjon der to veldig forskjellige varianter av et språk forekommer samtidig i et språksamfunn, og der disse to variantene har ulike sosiale funksjoner og refereres til ved ulike navn av talerne. Det er vanlig å beskrive dem som en høy og en lav variant som refererer til grad av formalitet. Den lave varianten representerer dialektene, folks førstespråk, mens høyvarianten gjerne representerer litteraturen fra tidligere perioder eller et annet tidligere talesamfunn. For arabisk sin del dreier dette seg om det klassiske språket i Koranen. Varianten læres gjennom formell læring, brukes for det meste i skriftlige og formelle sammenhenger og benyttes ikke under vanlige hverdagslige samtaler. Sammenlignbart er sveitsertysk versus høytysk, som også er diskutert av Ferguson (1959) som eksempel på diglossia. Moderne standard arabisk er imidlertid i dag en vanlig betegnelse for den varianten av arabisk som benyttes i skriftlige og formelle sammenhenger, og er som betegnelsen tilsier en moderne standardisert form av klassisk arabisk.

Arabisk benyttes innenfor et svært stort geografisk område, som strekker seg fra Irak i øst til Marokko i vest. Det er store forskjeller mellom dialektene, og den lingvistiske avstanden øker med den geografiske avstanden. Å tolke til og fra arabisk kan derfor være mer krevende enn en del andre språk fordi en bør beherske flere dialekter som kan være svært ulike.

Innenfor denne diglossiske distinksjonen, kan det imidlertid gjøres flere distinksjoner. Den egyptiske lingvisten El-Said Badawi (1986) har foreslått et skille mellom klassisk arabisk og moderne standard arabisk der førstnevnte brukes som et liturgisk språk. Sistnevnte brukes i behandling av moderne kultur og teknologi. Moderne standard arabisk skiller seg fra klassisk arabisk med trekk som skiller seg fra klassiske konvensjoner. Badawi fremhever for eksempel at moderne standard arabisk ser ut til å foretrekke SVO setninger fremfor VSO setninger. I talt form skiller moderne standard arabisk seg ut med trekk fra dialektene, i Badawis studie egyptisk ettersom hans studie er fra Egypt. Badawi har videre foreslått tre nivåer i egyptisk talemål som det kan være nyttig å skille på. Disse er talemålet til analfabetene, talemålet til de opplyste (skrive- og lesekyndige) og talemålet til de høyt utdannede. Morsmålet til en egypter vil alltid være enten være analfabeterens eller de opplystes talemål, mens talemålet til de høyt utdannede brukes i formelle kontekster blant høyt utdannede. Man finner lignende forhold som beskrevet over fra Egypt i andre arabisktalende land. Det mest i øynefallende unntaket er en del av Magreb-landene der også fransk i tillegg til arabisk er svært utbredt. Dickins, Hervey og Higgins (2002) diskuterer hvilke problemer denne spesielle språksituasjonen representerer for en oversetter. Det som er særlig interessant er den kodeskiftingen som kan foregå mellom de ulike nivåene. Det er det også eksempler på i dette materialet der tolken bruker former fra både dialekt og moderne standardarabisk.

I denne saken har tolken sin språklige bakgrunn fra Libanon mens tiltalte har sin fra Irak. Tolken snakker for det meste dialekt, men har noen innslag av moderne standard arabisk, som er det offisielle skriftspråket og som benyttes i formelle sammenhenger. Under ser vi et eksempel på det:

28. T: hal turi:d an tuqad:im aqwa:l-ak al-yo:m?

28a. T: *Vil du presentere forklaringen din i dag?*

Replikk 28 er en moderne standard arabisk gjengivelse. Vi ser for eksempel at den innledes med spørrepartikkelen "hal" fra moderne standard arabisk og fortsetter med verbet "turi:d" (vil 2.person entall presens), som også er hentet fra moderne standard arabisk. Det kan være at dette er fordi det er helt i begynnelsen av rettsforhandlingen, som også på norsk er preget av skriftspråk og mer formell språkbruk ettersom det for eksempel forekommer mange standardformuleringer. Det kan også hende at tolken etter hvert glemmer å snakke standard

arabisk, at hun ikke klarer å følge opp eller at hun tilpasser seg tiltalte som ikke har noen eksempler på bruk av moderne standard arabisk i sin språkbruk. I alle fall går tolken mer over til dialekt senere. Hele forhandlingen består av 1031 replikker, og noe av det siste vi ser av moderne standard arabisk er i replikk 41:

41. T: hal turi:d an tuwad:iħ lima:da dahabta fi: da:lik al-yo:m ila as-sosialkontor wa ma:da ʒar:a??

41a. T: vil du klargjøre hvorfor du dro til sosialkontoret den dagen og hva som skjedde?

Her ser vi igjen spørrepartikkelen hal og verbet "turi:d" (vil 2.person entall presens) fra moderne standard arabisk. Resten av ytringen er også svært preget av moderne standard arabisk syntaks og vokabular. Etter replikk 41 er det imidlertid svært få innslag av moderne standard arabisk i tolkens språkbruk.

Abu Melhim (1991) diskuterer kodeskifting i arabisk mellom folk med ulik dialektbakgrunn og sier:

Rather than relying primarily on MSA or CA, Arabic speakers employ a variety of accomodation strategies when conversing with each other, including code-switching from Jordanian to Egyptian Arabic, partial and total code-switching from Arabic to English, and code-switching to MSA. In some cases, speakers do not code-switch at all, but instead use their local dialects. Hence, the conversational interaction among speakers of different dialects involves a variety of accomodation strategies, each used for specific purposes and social meaning (Abu Melhim 1991:249)

Slik vi har sett over, stemmer Abu Melhims sine observasjoner godt med den lingvistiske situasjonen under denne rettsforhandlingen der vi har sett at tiltalte i stor grad benytter egen dialekt, mens tolken har innslag av standard arabisk.

12.1.3 Lingvistisk og kulturell avstand

Som tidligere nevnt vil likheten mellom originalteksten og gjengivelsen variere med lingvistisk og kulturell avstand mellom språkene. Mellom språk som arabisk og norsk der den

lingvistiske og kulturelle avstanden er stor, representerer dette spesielle utfordringer for tolken. Jeg har tidligere diskutert noen av disse utfordringene (Nilsen 2000a), som for eksempel er relatert til ulik bruk av metaforer og ulike former for skjellsord. Under et flerspråklig politiavhør med en palestiner brukte siktede for eksempel referanser til politimannens foreldre i sine fornærmelser. Ved en direkte oversettelse av disse fornærmelsene får de neppe den tilsiktede effekten, men fremstår snarere som litt underlige og kanskje komiske i direkte oversettelser til norsk. Et eksempel på dette er ”moren din er en løgner og faren din er en løgner” (Nilsen 2000a:). Vi finner også andre forskjeller mellom norsk og arabisk i forhold til vokabular, og her er vi tilbake til diskusjoner som ble innledet av Benjamin Lee Whorf og Edward Sapir i begynnelsen av forrige århundre (se for eksempel Whorf 1956), som hevdet at talere av ulike språk lever i ulike verdener. Det mest kjente eksempelet til Whorf på at talere av ulike språk lever i forskjellige verdener er hans henvisning til eskimoenes mange begreper for snø. Lakoff (1987) kritiserer Whorf for å benytte dette eksemplet til å belyse forholdet mellom språk og tanke, og sier at:

Det som antakeligvis er det kjedeligste en lingvistikkprofessor i ivrige studenters vold, må lide seg gjennom, er den uendelige diskusjonen om de 22 eller hvor mange ord det nå finnes for snø i eskimoisk (Lakoff 1987:308)

Lakoff sier videre at dette sier nesten ingenting om det konseptuelle systemet. Snø har ingenting med det konseptuelle systemet å gjøre, og det er heller ikke en del av grammatikken. Det har derfor ingen store konseptuelle konsekvenser å ha mange ord for snø. Når en kultur er ekspert på et område, så er det naturlig at de har et anvendelig stort vokabular som gjelder på dette området. Det er følgelig ikke mer overraskende enn at amerikanere har mange ord for biler. Alt det disse observasjonene indikerer er bare at forskjellige mennesker har forskjellige erfaringsområder, som de har strukturert i språket.

At mange arabisktalende har andre erfaringsområder, gjør at vi finner en del forskjeller med hensyn til vokabular mellom norsk og arabisk. Et eksempel på et begrep som i mindre grad benyttes på arabisk er barnehage, og derfor bruker mange arabisktalende i Norge også det norske begrepet seg imellom på arabisk. Vi har sett at tiltalte selv sier flyktningkontor og arbeidskontor, antakeligvis fordi det ikke finnes noe tilsvarende på arabisk som vil dekke det norske begrepet flyktningkontor og arbeidskontor. I den grad de finnes så kjenner kanskje tiltalte ikke til dem, for vi finner for eksempel arbeidskontor i ordboken Al-Furat, /maktab al-

ʕamal/. Samme språklige fenomen er også beskrevet av Türker (2000) blant tyrkiske innvandrere i Norge. For tolkene kan det være et problem at det ennå særlig innenfor statsforvaltningen ikke finnes standardiserte oversatte begreper på minoritetsspråkene som tilsvarer de norske. Jeg har ikke undersøkt dette spesielt. Her vil jeg bare gi et par eksempler fra tolkens arabiske vokabular innenfor økonomi. Det første eksemplet er et begrep som tolken lager selv i sin arabiske gjengivelse i replikk 143:

Utsnitt 26

142. **A:** eh men eh hadde du hatt en annen saksbehandler?
143. **T:** k:an ʕinda-k masʔu:l a:xar ʕan al-flu:s?
- 143a. **T:** hadde du en annen ansvarlig for pengene?
144. **TT:** ka:n qabl-ha as-saksbehandler eh ber bente wa []
- 144a. **TT:** før henne var eh ber bente saksbehandleren og []

Over ser vi at saksbehandler blir gjengitt med ”ansvarlig for pengene” i replikk 143.

Vi har tidligere sett at tiltalte selv har benyttet det norske begrepet for saksbehandler, og vi ser også at det er det norske begrepet han benytter på arabisk (replikk 144).

Jeg har tidligere vist at tolken har hatt problemer med vokabular innenfor økonomi der hun oversetter ”økonomi” fra norsk til arabisk som ”penger” (jfr. kapittel 7.2)

12.2 Tolkens arbeidsoppgaver

I forrige kapittel så vi at tolken til en viss grad oppfattes som en selvstendig deltaker ettersom hun av og til opererer på egenhånd. Hun avgjør hva som skal gjengis på det andre språket, og hun påtar seg å besvare spørsmål fra tiltalte. Jeg har vist at primærdeltakerne forholder seg ulikt til tolken. Innimellom husker de at hun er til stede og andre ganger glemmer de at hun er der, og dommeren minner stadig disse om at tolken må få tid til å tolke. Primærdeltakerne veksler således i sin adferd mellom å ignorere tolken og anerkjenne hennes tilstedeværelse via ulike lingvistiske signaler. Tolkens arbeidsoppgaver skapes i samhandling med de andre deltakerne under forhandlingene. Tolken har selv en viss påvirkning på disse oppgavene og andre kan også påvirke dem. Her skal jeg se nærmere på tolkens arbeid og hvordan arbeidsoppgavene blir dannet underveis i rettsforhandlingene.

I rettssalen er det klare rammer for hva som skal foregå til hvilken tid, som for eksempel hvem som skal snakke og når. Rammene endrer seg med en ekstra person til stede, som for eksempel en tolk, fordi denne også skal ha sin plass til å utføre sitt arbeid. Tolken har selv en oppfatning av hva hennes oppgaver er. Rettens øvrige deltakere har muligens en annen oppfatning av hva hennes arbeidsoppgaver skal bestå av. Jeg skal se på hvordan dette utvikler seg underveis i rettsforhandlingene. Jeg skal vise hvordan tolken blir pålagt og at hun påtar seg mer enn å gjengi replikker fra det ene språket til det andre. Jeg skal se på aktørene i samhandling for å beskrive dette, dvs. hvordan de forhandler om disse oppgavene. Mye av den forskningen som i den senere tid har vært gjort i forhold til rettstolkning handler nettopp om tolkens arbeid. Flere har vist at de ulike deltakerne i retten har ulike oppfatninger om hvordan tolkens rolle skal være og at en slik konflikt kan ha uønskede konsekvenser (se for eksempel Morris 1999, Hale og Gibbons 1999, Papendorf 2000). Berk-Seligson (2002) sier at denne forskningen er blant de viktigste fremskrittene som er gjort innenfor rettstolkning. Så vidt jeg vet er det imidlertid ingen som har forsøkt å beskrive hvordan tolkens arbeidsoppgaver oppstår. Andre har vært mer interessert i å dokumentere ulike oppfatninger av tolkens rolle og eventuelle konsekvenser, og ikke hvordan arbeidsoppgavene oppstår under samhandling slik jeg skal her.

12.2.1 Tolken som reporter

Fordi det er liten flyt og sammenheng mellom replikkene tyder det på at tolken ikke følger med på helheten i rettssaken. Vi har sett at tolken har gjengitt en del logiske forbindere mellom setninger galt (kapittel 7), som har gjort at noe av sammenhengen har blitt uklar, og det viser antakeligvis at hun ikke er orientert mot forklaringen som en helhet men at hun under tolkingsprosessen opererer på replikkplan og muligens av og til på ordplan. Måten en tolk responderer på kan således si oss noe om hvordan tolken lytter og følger med under tolkingsarbeidet. Dette er også diskutert av Wadensjö (1998) der hun foreslår termer for ulike former for lytting som skal korrespondere til ulike aspekter ved tale slik Goffman foreslår. Goffman (1981) benytter følgende termer: "animator, author og principal". Wadensjö sine tilsvarende termer for ulike måter å lytte på er "reporter, recapulator and responder". Ifølge Wadensjö (1998) er å lytte for å gjenta nøyaktig å lytte som en "reporter", å lytte for å oppsummere er å lytte som en "recapulator" og å lytte for å gi en passende respons er å lytte som en "responder" (i forhold til en bestemt ytring). Det som er viktig her er at en måte å lytte på ikke nødvendigvis ekskluderer de andre, men måten en person gir respons på indikerer hva slags type lytting som dominerer eller hvilket aspekt lytteren fokuserer på (Wadensjö

1998:92). Det kan se ut som om denne tolken oppfatter seg som en reporter, og at hun i denne prosessen er rettet mot enkeltordene eller enkelttytringene, men ikke har tilstrekkelig minnekapasitet til å agere som en reporter. Kanskje er dette typisk for en tolk i en læringsprosess. Det er imidlertid viktig å påpeke at det ikke bare er tolkens minnekapasitet som gjør det umulig for henne å agere som en reporter. En viktig faktor her er også talespråkets struktur, som gjør det umulig å gjengi ord for ord, fordi det ofte er komplekse og lange tolkeenheter.

12.2.2 Tolken som responder

Jönsson (1990) konkluderer med at tolkede rettsforhandlinger delvis kan beskrives som flere samtaler som foregår parallelt mellom tolken og de to partene. Jeg har vist at primærdeltakerne også i datamaterialet for denne avhandlingen handler og reagerer på tolken som en mulig samtalepartner og at de ikke utelukker tolken som en selvstendig deltaker under rettsforhandlingene. Det ser ut til å være naturlig for dommeren å samhandle med tolken som en deltaker som for eksempel kan gi tiltalte informasjon slik vi har sett (replikk 1) der dommeren ber tolken om å gjøre tiltalte oppmerksom på at han skal få ordet til slutt. Tolken får således tildelt et ansvarsområde som går utover det å tolke helt i begynnelsen av rettsforhandlingen:

Utsnitt 1

1. **D:** ja jada, det går greit, så kan du jo også gjøre han oppmerksom på at han skal få ordet helt til slutt, etter at aktor og forsvarer har holdt sine prosedyrer hvis han ønsker det.
2. **T:** [...]
3. **TT:** [...]
4. **T:** [...]
5. **D:** hm hm, det er fint, da skal vi først høre aktors innledningsforedrag.

Etter tolkens arabiske replikk kommer dommeren med en kommentar (replikk 5). Denne kommentaren, ”det er fint” kan tolkes som om den er adressert til tolken. Den er antakeligvis en anerkjennelse av tolkens tilstedeværelse som en selvstendig deltaker, fordi den kan oppfattes som en liten bemerkning til tolken ettersom den ble ytret rett etter at hun har gjort tiltalte oppmerksom på at han skal få ordet til slutt. Vi ser også at tolken og tiltalte har to replikker seg imellom som ikke blir gjengitt på norsk. Ettersom disse replikkene ikke blir kommentert eller bedt om at blir gjengitt på norsk, må det bety at disse handlingene svarer til

dommerens forventninger. Kommentaren kan oppfattes som en bekreftelse på tolken som en selvstendig deltaker.

Det er imidlertid ikke bare dommeren som snakker direkte til tolken. Tiltalte gjør det også slik vi ser eksempel på under (replikk 42).

Utsnitt 10

40. A: kan du forklare hvorfor du skulle på sosialkontoret denne dagen og hva som skjedde?

41. T: hal turi:d an tuwad:iħ lima:da dahabta fi: da:lik al-yo:m ila as-sosialkontor wa ma:da ʒar:aʔ?

41a. T: vil du klargjøre hvorfor du dro til sosialkontoret den dagen og hva som skjedde?

42. TT: yaʕni yisʔal-ni an aħki:-hum al-haqi:qa? eh nafs al-yo:m i(dato) ana kunt mud:at ʒahr baʕd kunt adrus fi-l-madrasa ataʕal:am al-luʕa al-norwiʒi:ya. bi-le:lat al-kurs lamma yayart al-kurs. a:xad-hu maʕa at-ta:lib ʒahr. axbaru:-ni al-kontor ida:rat al-ʕamal in:a iħna il:i naʕti:-kum ra:tib (xxx)

42a. TT: mener du spør han meg om å fortelle dem sannheten? samme dag(dato) hadde jeg gått en måned, jeg studerte fortsatt på skolen og lærte norsk. i begynnelsen av kurset byttet jeg kurs. jeg tok det med studenten en måned. de fortalte meg på kontoret arbeidskontoret at vi som skal gi dere lønn (xxx)

Over (replikk 42) ser vi at tiltaltes første del av replikken ser ut til å være rettet til tolken: "mener du spør han meg om å fortelle dem sannheten?". Han ser med andre ord også ut til å oppfatte tolken som en selvstendig deltaker under forhandlingene.

Primærdeltakerne vil kanskje aldri oppføre seg som om tolkene ikke er virkelige deltakere i samhandlingen. I alle fall ikke så lenge tolkene er så synlige i retten som de ofte er i dag. En tolk i en tolkeboks som ikke er synlig er trolig en helt annen situasjon. I det følgende skal jeg vise flere eksempler på at tolken opptrer som en selvstendig deltaker under forhandlingene. Under i replikk tolv ser vi at tiltalte avbryter med et spørsmål som tolken ikke oversetter men heller velger å forklare selv. Tolken må derfor oppfatte det som et spørsmål som like gjerne

hun kan svare på. Dette betyr at tolken i alle fall til en viss grad oppfatter seg selv som en selvstendig deltaker i og med at hun her opererer på egenhånd som en ”responder” (lytter for å gi en passende respons). Tolkens handlinger ser heller ikke ut til å stride mot dommerens forventninger i utsnittet under:

Utsnitt 4

12. **TT:** [...]

13. **T.:** jeg bare forklarte 7

14. **D:** hm hm det er greit 1

Vi finner overlappende tale mellom replikk 13 og 14. I replikk 14 avbryter dommeren tolken i det tolken skal til å fortelle hva hun har forklart tiltalte på arabisk. Hun blir med andre ord tildelt en selvstendig oppgave i det hun selv får ansvar for hva hun forklarer, fordi dommeren ikke er interessert i å vite eller eventuelt kontrollere hva hun har forklart. Tolken på sin side ser ut til å synes det er viktig å fortelle hva hun har forklart slik at retten får tilgang til det også. Dette står også i henhold til de tolkeetiske retningslinjene for tolking og sorterer under ”Nøyaktighet” (UDI 2003):

Tolken har ansvar for at alt som sies blir omhyggelig tolket og at ingenting blir bevisst utelatt fordi han da kan komme til å utelate ting som kan ha betydning for sakens behandling.

Ovenstående er således et eksempel på at tolken hindres i å følge de tolkeetiske retningslinjer, hvis funksjon er å redusere tolkens maktposisjon. Det kan være at dette har sammenheng med tidspress i rettssalen (jfr. Papendorf 2000 for diskusjon av tidspress i retten).

Eksemplene jeg har vist over viser at tolken både tar på seg selvstendige arbeidsoppgaver under forhandlingene og at hun også av dommeren blir tildelt slike oppgaver. Det ser videre ut til at partene er enige om disse oppgavene da jeg ikke finner konflikter i forhold til oppfatninger rundt tolkens arbeid der hun opptrer som en selvstendig deltaker under forhandlingene.

Tolken ser også ut til å ha en oppfatning om at hun må forklare tiltalte, gjøre budskapene klarere i sine arabiske gjengivelser for tiltalte. Dette ser vi et eksempel på under der tolken ikke gjengir dommerens replikk men forklarer tiltalte hva som skal foregå:

Utsnitt 8

33. **D:** da gir jeg ordet til eh aktor for spørsmål.

34. **A:** takk,

35. **T:** huwa ra:ħ yiʔad:im asʔila wa anta ʕale:-k an taʔaw:ub.

35a. T: han skal stille spørsmål og du må svare.

I institusjonelle samtaler er maktforholdet mellom samtalepartene som regel asymmetrisk. Dette kan ifølge Skaaden (2001) sette overholdelsen av nøytralitetsprinsippet på prøve, fordi det kan øke trangen til at tolken skal gå inn i en form for hjelpefunksjon. Dersom tolken tar på seg slike oppgaver, kan resultatet bli at partene fratras sin rett til å bestemme over egen situasjon (dette er også diskutert i Nilsen 1995 og 2000a). Yeşilgöz (1995) sier i sin undersøkelse basert på observasjon av rettssaker i det nederlandske rettsvesen at tolkene nesten alltid representerer interessene til dommerne og advokatene og ikke tiltalte. Som eksempel nevner han diskusjoner i retten mellom retten og tolken som ikke oversettes, og som således ekskluderer tiltalte.

12.3 Turtaking

Turtakingen er en del av deltakernes samtalekompetanse og bidrar til at samtaler fungerer uten alt for mange opphold eller overlappinger. En tur er altså en periode i en samtale da en person har rett til å snakke (Svennevig 1995). Under rettsforhandlinger med tolk blir det en ekstra person som skal ha sine turer. Dette er ganske annerledes enn i andre samtaler ettersom tolken oftest ikke regnes å ha egne bidrag i noen særlig grad, men er der for å gjengi andres bidrag i samtalen.

Som tidligere nevnt, består rettsforhandlinger både av monologer og dialoger og disse formene for tale endrer seg med en tolk til stede. Ofte tolkes det konsekutivt slik som i denne saken. Under lengre monologer tolkes det ofte simultant med mindre man baserer tolkingen på referattolking, at tolken gjengir originalytringene i referatform. En monolog under en flerspråklig rettsforhandling, som for eksempel en prosedyre, kan derfor ha en form der taler

og tolk har annenhver tur (jfr. kapittel 8). Under monologer er det muligens spesielt vanskelig for tolken å få sin tur til å tolke dersom taleren ikke er oppmerksom på å legge inn pauser til denne slik vi har sett der dommeren ofte avbrøt taleren for å slippe tolken til.

Kommunikasjonsmønstrene under dialoger er annerledes enn under monologer og følgelig vil også mønsteret for turtaking endre seg slik vi så i forrige kapittel. Vi kan derfor forvente å finne ulike mønstre for turtaking under de ulike delene av forhandlingene. Dersom vi ser på dialogen, vil mønsteret for tolkens turtaking i den ofte endre seg avhengig av hvem det er som blir utspurt under dialogen (jfr. kapittel 10).

Jeg skal nå gå over til å se nærmere på hvordan tolken får og tar ordet i denne saken.

12.3.1 Tolken som koordinator

Et sentralt teoretisk utgangspunkt hos Wadensjö (1998) er at tolker både overfører (relay) og koordinerer (coordinate) talen. Med overføring mener hun oversette/tolke og med koordinering mener hun koordinering av taleflommen mellom to eller flere individer som enten ikke kan eller ikke vil snakke hverandres språk. Når tolken overfører produserer hun gjengivelser av hva som har blitt sagt på originalspråket. Når tolken koordinerer talen utfører hun ulike handlinger av ulike slag, som for eksempel å ta tur i samtalen. Hvordan tolken tar ordet kan således beskrives som tolkens rolle som koordinator, men hvordan tolken får ordet handler også om de andre deltakernes tilpasning til den flerspråklige situasjonen. Her skal jeg hovedsakelig se på tolkens rolle som koordinator ettersom de andre deltakernes tilpasning til den flerspråklige situasjonen ble belyst i kapittel 10 der jeg gjorde en analyse av tolkeenhetene under forhandlingene.

I første replikk tolken har i rettssalen har vi sett at hun har fått ordet av dommeren der dommeren ber henne gjøre tiltalte oppmerksom på at han skal få ordet til slutt. Neste gang tolken kommer på banen tar hun turen selv, og dette gjør hun med å avbryte aktor og si unnskyld slik vi ser under i replikk 7:

Utsnitt 2

6. A: takk ærede rett, saken starta opp eh hos politiet eh i et brev den 26. november i fjor. det kom da fra sosialsjef mette pedersen i (navn) kommune. og ho beskriver da en eh

situasjon i dette brevet, det har da vært en trusselsituasjon på (navn) sosialkontor, og ho ber at dette etterforskes og påtales. og

7. T: unnskyld eh ʔad:imat ʂakwa li-ʂ-ʂurta bi tari:x (dato) [...] ↓

7a. T: unnskyld eh hun presenterte en klage for politiet den (dato)[...]

Siden tolken innleder med unnskyld kan det oppfattes som at hun ser på seg selv som et forstyrrende element i rettssalen, og at hun er klar over at hennes avbrytelser kan skape problemer. Dette er et problem som også er nevnt av Wadensjö (1998) der hun beskriver samhandling mellom tolk og primærtaler:

”The *fragmentation* of discourse can thus – even if designed to promote shared understanding – potentially also contribute to miscommunication. Story-telling is perhaps another discourse activity which the necessary fragmentation of interpreter-mediated talk would make more difficult. The interruptions may make primary interlocutors’ lose the thread. (Wadensjö 1998:235)

På den andre siden er ”unnskyld” også enn ganske vanlig måte å be om oppmerksomheten på under en samtale. Det kan derfor også oppfattes som forsøk på å tilpasse seg i kommunikasjonssituasjonen.

En av advokatene Papendorf (2000) intervjuet beskrev tolken som et nødvendig onde, og dersom man tar ordet ved å innlede med ”unnskyld” kan det være en selv er med på å bekrefte dette bildet. Det handler om å danne oppfatninger av virkeligheten gjennom språkbruk.

Under (replikk 123) ser vi at tolken overtar når tiltalte er ferdig, og vi har tidligere sett at tiltalte legger inn pauser til tolken:

Utsnitt 24

122. TT: ana ma: ʕa:rif. bas: ʕa:rif al-ʂe:f liʔan:-u yitkal:am ʕarabi. wa aje:t huwa da:xil al-muʂkila lian:-u liʔan:a yikal: yitkal:am ʕarabi. wa ana atkal:am ʕarabi fa aje:t-l-u aħki:-l-u ʕan al-muʂkil il:i sa:rat.

122a. **TT**: *jeg kjenner ikke. jeg kjenner bare sjefen fordi han snakker arabisk. jeg kom og han ble involvert i problemet fordi han fordi han snakk snakker arabisk. og jeg snakker arabisk og jeg dro til ham for å fortelle ham om problemet som var skjedd.*

123. **T**: han kjenner ingen men eh han sjefen snakker arabisk og han at kan kommunisere med han.

I denne saken, som vi så i forrige kapittel, har tolken ofte problemer med å få tatt ordet, og dommeren ser ut til å ta ansvar for at hun skal få det. Det betyr også at dommeren tror at sekvensene blir for lange for tolken. Under ser vi et eksempel på at dommeren avbryter for at tolken skal slippe til:

Utsnitt 73

869. **D**: ja alt i orden, da oversetter vi det tror jeg, du må bare si fra hvis det blir for mye for deg på en gang så tar vi litt kortere sekvenser

I replikken over ser vi at dommeren sørger for at tolken slipper til. Vi ser også at det kan se ut som om dommeren tror at sekvensene blir for lange for henne. Det kan bety at hun er usikker på om tolken er i stand til å tolke så lange sekvenser.

Berk-Seligson (1990) viser at tolken forstyrrer en del med oppklaringsspørsmål og påpeker at dette påvirker den makten advokatene har over sine vitner eller tiltalte. Dette fordi et spørsmål om en gjentakelse eller oppklaring kan oppfattes som en indirekte kritikk av advokatenes formuleringer og således redusere deres makt. Tolken i dette materialet stiller ingen oppklaringsspørsmål til advokatene og kun ett til tiltalte. Det er gjengitt under:

Utsnitt 10

45. **T**: arbeidskontoret wa ay:i kontor?

45a. **T**: *arbeidskontoret og hvilket kontor?*

46. **TT**: wa flyktningkontoret.

Grunnen til at dette spørsmålet ble stilt er antakeligvis at dette handlet om norske begreper. Tolken anser det kanskje for sannsynlig at retten har fått disse med seg i tiltaltes arabiske forklaring, og at en utelatelse fra hennes side således ville blitt avslørt. Jeg har tidligere vist at

det er svært mange utelatelser i tolkens gjengivelser, og det kan tyde på at det som er uklart siles vekk i gjengivelsene, eller at tolken gjetter seg til hva det skal bety. Det kan være at dette er et typisk nybegynnertrekk i den forstand at det er et utslag av redsel for å bli oppfattet som inkompetent. Jeg vil tro at en person som mangler faglig trygghet, vil være engstelig for å avsløre dette, mens en tolk med mer faglig tyngde (slik tolkene i materialet til Berk-Seligson har) vil ha mindre å forsvare og frykte. Hun vil således være tryggere i forhold til å stille oppklaringsspørsmål.

Et sentralt teoretisk utgangspunkt hos Wadensjö er som tidligere nevnt at tolken gjør mer enn å overføre budskap, men at tolken også koordinerer talen. Når tolken koordinerer talen utfører hun ulike handlinger av ulike slag, som for eksempel å ta tur i samtalen. I det følgende skal jeg gi eksempler på at tolkens koordinering tenderer til å dominere over overføringen av ulike årsaker. Det første eksemplet jeg skal vise er fra forsvarers utspørring av tiltalte:

Utsnitt 31

198. **F:** jaha, var det da det kom? var det da det kom?

199. **T:** fi waqt-ha hiya il:i ?a:lit an hiya bid-ha titlub aṣ-ṣurta?

199a. T: Var det da som hun sa at hun ville tilkalle politiet?

Vi ser over at tolken minner tiltalte på konteksten for å tydeliggjøre spørsmålet ved å si hva ”det” referer til.

Gatekeeper er et begrep Wadensjö (1998) benytter etter Ericsson og Schultz (1982). Disse beskriver samtaler mellom studenter og en rådgiver der rådgiveren fungerer som en *gatekeeper* der visse veier åpnes mens andre stenges under samtalene med studentene. Wadensjö (1998) benytter termen *gatekeeper* i sin beskrivelse av tolken. Under ser vi et eksempel på at tolken koordinerer talen gjennom å virke som en slik *gatekeeper*:

Utsnitt 30

189. **F:** ja, jeg skjønner. oppfattet hun dette som, var det da det ble problemer?

190. **T:** waqt-ha hiya mumkin taku:n fa:himat ṣale:-k in:-u he:k ka:nit al-maṣa:kil?

190a. T: var det på den tiden hun kanskje har oppfattet deg at problemene var slik?

191. **TT:** ke:f

191a. TT: hvordan

192. T: mumkin taku:n fi-l-waqt inta talabat taḥki maḥa al-sjef in:u hiya fahimat in:u ha:y al-maṣa:kil?

192a. T: var det kanskje på den tiden da du ba om å få snakke med sjefen at hun forsto at det var disse problemene?

Over ser vi at tolken besvarer tiltaltes spørsmål istedenfor å oversette det. I stedet for å gjengi tiltaltes spørsmål (replikk 191) videre til aktor, svarer tolken med det tiltalte enten kan ha forstått som tolkens egen fortolkning av aktors spørsmål eller tolkens nye oversettelse av aktors spørsmål (replikk 192). Lignende situasjoner er også beskrevet (Nilsen 2000a) der en av tolkene for eksempel så ut til å vegre seg for å gjengi en mistenkts fornærmelser overfor en polititjenestemann under et politiavhør.

Disse eksemplene belyser tolken som koordinator og som overfører, og de viser også at disse rollene ikke er uproblematiske for kommunikasjonen. Det er særlig når tolken tar på seg oppgaver der hun ender med å virke som en gatekeeper at kommunikasjonen er i fare, fordi det er vanskelig for de andre deltakerne å vite hva som siles vekk.

12.4 Sammenfatning

Tolken under denne rettsforhandlingen har ikke tilstrekkelig utdanning for dette oppdraget. I tidligere kapitler har vi sett eksempler på hvilke konsekvenser dette har for kommunikasjonen under forhandlingene. I dette kapitlet har jeg sett på tolkens arbeid under rettsforhandlingen og hvordan hun utfører noe av dette arbeidet. Hva det er som er tolkens oppgaver, og hvordan disse skapes underveis i samhandling med de andre deltakerne.

Jeg har vist et eksempel på en dommer som bidrar til at tolken opptrer som selvstendig deltaker ved å gi henne oppgaver som går utover det å tolke. Tolken blir for eksempel innledningsvis bedt om å gjøre tiltalte oppmerksom på at han skal få ordet til slutt. Det har også vært andre eksempler på at hun får selvstendige oppgaver ettersom hun også får ansvar for det som blir sagt mellom henne og tiltalte. Vi har også sett at tolken er med på å påvirke og utvikle sine egne arbeidsoppgaver i det hun også tar på seg oppgaver som går utover å tolke. Men vi har også sett at dommeren er med på sile ut hva hun vil ha gjengitt på norsk. I et

tilfelle der tolken begynte å forklare noe som var blitt sagt mellom henne og tiltalte og dommeren avbryter tolkens forklaring.

Tolkens turtaking er det dels dommeren og dels tolken som styrer. Det kan se ut som om denne tolken oppfatter seg som en reporter, og at hun i denne prosessen er rettet mot enkeltordene eller enkeltytringene, men ikke har tilstrekkelig minnekapasitet til å utføre denne rollen. Kanskje er dette typisk for en tolk i en læringsprosess. Men det må også legges til at lange og komplekse tolkeenheter gjør det vanskelig for tolken å virke som en reporter. Det er imidlertid ikke nok å fungere som en reporter. I mange tilfeller er det nødvendig å kunne levere nye versjoner av andres ytringer på et annet språk. For å gjøre dette har tolken behov for å skape mening og sammenheng (Jfr. Wadensjö 2004).

Jeg har også vist hvordan en kan forsterke eksisterende maktstrukturer ved definisjon av tolkebehov under en rettsforhandling. Dette så vi der tolken snakket om at tiltalte hadde tolk og at det i dommen sto at det ble oversatt til/fra arabisk. Tiltalte blir med andre ord fremstilt som mer språklig trengende og mindre språklig kompetent enn de øvrige deltakerne.

Tolkene i materialet til Berk-Seligson viste seg å ha en del oppklarings spørsmål underveis i rettsforhandlingene, som virket forstyrrende. Det finner jeg nesten ikke hos denne tolken. Hun har kun ved en anledning bedt tiltalte gjenta. Det ser heller ut som om det som er uklart siles vekk i gjengivelsene, eller at tolken gjetter seg til hva det skulle bety. Som sagt kan det være at dette er et typisk nybegynnertrekk, dvs. et utslag av redsel for å bli oppfattet som inkompetent.